

Švancara, Josef

**Čtvrt století badatelské, pedagogické a organizační činnosti M.
Rostohara v Brně v letech 1923-1949**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. P, Řada
psychologická. 1999, vol. 47, iss. P3, pp. [25]-[70]*

ISBN 80-210-2068-7

ISSN 1211-3522

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114303>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

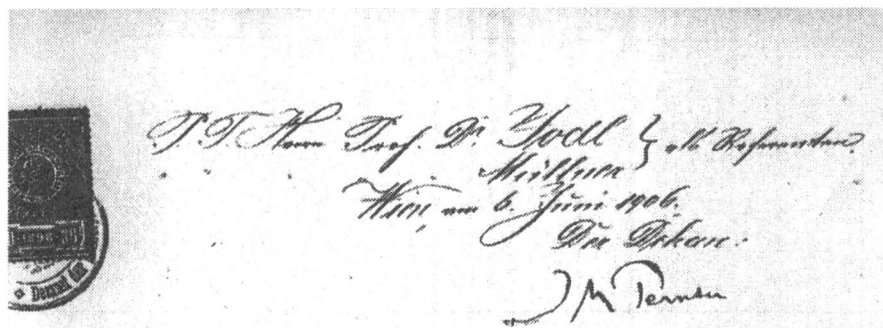
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF ŠVANCARA

ČTVRT STOLETÍ BADATELSKÉ, PEDAGOGICKÉ A ORGANIZAČNÍ ČINNOSTI M. ROSTOHARA V BRNĚ V LETECH 1923–1949

1. Okolnosti příchodu do Brna

Cesta Mihajla Rostohara (1878–1966) k nezávislé psychologii byla dlouhá a spojená s překážkami. Po maturitě v r. 1900 začal studovat přírodní vědy a psychologii na vídeňské univerzitě, pak přešel do Štýrského Hradce (Graz), kde byla tehdy jediná psychologická laboratoř; pro nesouhlas s prof. A. Meinongem v teorii evidence předpokladu se však na radu prof. H. Spitzera vrací do Vídně, kde ukončil studium. K nepřesnostem v životopisných údajích patří také rok promoce: Toličič (1977), Pečjak (1982) i Chmelař (1949) uvádějí rok 1905. Titulní list jeho disertace (obr. 3) však jednoznačně prokazuje, že disertační práce byla postoupena k posouzení profesoru psychologie Friedrichu Jodlovi 6. června 1906. Je tedy třeba datovat doktorát filozofie na vídeňské univerzitě rokem 1906. Po promoci Rostohar učil rok jako suplent na gymnáziu ve Villachu (Beljak). Zde také uzavřel první sňatek s dívkou z tamější společenské smetánky, manželství se však brzy rozpadlo. (Nebylo to naposled v jeho životě. Podobné okolnosti provázely také jeho další manželství v Praze.) Po stipendijním pobytu v psychologickém ústavu Wilhelma Wundta v Lipsku a po stážích u F. Kruegera, O. Külpeho a C. Stumpfa přichází do Prahy. Na české Karlově univerzitě mu byl nakloněn profesor Masaryk. Podobně, jako tomu bylo u Wundta, musel také Rostohar napřed získat *venia docendi* pro obor filozofie, aby se mohl věnovat psychologii na tehdejší akademické půdě. Ač byl od roku 1911 docentem filozofické fakulty, vybudoval si ze svých prostředků, takřkajíc v podnájmu, ve fyziologickém ústavu prof. F. Mareše, vlastní psychologickou laboratoř. Tato lokalizace jeho laboratoře se občas zpochybňovala pro chybějící archivní doklady. Nebylo však o ní pochyb v Brně (osobní výpověď samého Rostohara a svědectví Chmelařovo). Šlo vesměs o přístroje zhotovené lipskou firmou E. Zimmermann. Aparatury a pomůcky se staly roku 1924 základem přístrojového vybavení brněnského ústavu.

Ueber Hypothesen und ihre er-
 kenntnistheoretische Bedeutung .

2419

Rostohar Michael,
 cand. phil.

Toto Rostoharovo zabydlení u prof. Františka Mareše, fyziologa vitalistického zaměření, odpůrce akademické psychologie prof. Františka Krejčího, bylo přímo osudné; mělo rozhodující význam pro Rostoharovu další orientaci, jak v kladném tak záporném smyslu. Převážně však v kladném směru. V Marešově ústavu Rostohar našel plné pochopení pro své experimenty, zatímco Krejčí – jak se Rostohar častěji zmiňoval – se experimentu v psychologii bál. Na fyziologii se však setkal také s osobností velkého formátu, která rozhodujícím způsobem přispěla k realizaci Rostoharových plánů. Byl to Edward Babák (1873–1926). Je málo známé, že byl on nejvíce přispěl k prosazení Rostoharova jmenování na MU. O Babákovi, který získal profesuru v Marešově ústavu, se hovoří (Bravený, 1993) jako o zakladatelské osobnosti české srovnávací fyziologie a vynikajícím organizátoru. Byl spoluzakladatelem a druhým rektorem Masarykovy univerzity (MU) v Brně, založené 1919. S jeho jménem jsou nerozlučně spjaty také začátky psychologie na filozofické fakultě (MU). Babákova Tělověda (1924) v rozsahu přes 1500 stran, byla v době po první světové válce základní vysokoškolskou učebnicí biologie a fyziologie.

Aby se však vytvořila základna pro pěstování psychologie, bylo třeba jít podobnou cestou, kterou šel před půl stoletím Wilhelm Wundt. Nejprve tedy byla r. 1923 Rostoharova *venia docendi* pro filozofii převedena z Karlovy univerzity do Brna. Rostohar přesídlil zpočátku do fyziologického ústavu prof. Babáka a nejprve se jako jeho asistent podílel na výukovém programu srovnávací neurobiologie. Roku 1924 byl Rostohar jmenován mimořádným profesorem systematické filozofie a po přechodu prof. O. Zicha do Prahy vedl filosofický seminář. Z Rostoharovy iniciativy zřídil Babák ve své funkci rektora r. 1926 na filozofické fakultě Psychologický ústav. Tím však spolupráce s Babákem nekončí. Babák založil také mimo jiné Společnost pro péči o dítě a jeho výzkum, do níž se postupně stále více věleňovaly aktivity psychologů, a jejíhož předsednictví se ujal po předčasné smrti Edwarda Babáka v r. 1926 Mihajlo Rostohar.

Rostoharův přechod do Brna se připravoval v Praze. K rozhodnutí odejít z Prahy nepochybně přispěl záporný až nepřátelský vztah Krejčího a jeho spolupracovníků k Rostoharovi. Nevíme přesně, kdy a z jakých důvodů se zrodila averze Krejčího. Máme však doklady o tom, že trvala i po smrti Krejčího v roce 1934 u jeho žáků. Zřejmě došlo k roztržce již předtím, než se Rostohar rozhodl budovat si experimentální laboratoř ve fyziologickém ústavu lékařské fakulty. Tím se však napjatý vztah mezi Krejčím a Rostoharem ještě více vyhrotil. Když se po první světové válce Rostohar po zklamání v Lublani vrátil do Prahy, uvědomoval si, že v dané konstelaci to nebude natrvalo. O snahách najít podmínky pro své působení v Brně svědčí korespondence mezi Rostoharem a Babákem na jedné straně i mezi Babákem a Arne Novákem. Tyto dopisy svědčí o dlouholetém přátelství na obou stranách.

První dopis E. Babákovi, svědčící o Rostoharově úvaze o Brně, je datován v Lublani 15. května 1920, po skončení soudního řízení, v němž byl Rostohar křivě obviněn ze zpronevěry a po té, kdy se mu nepodařilo získat profesuru na univerzitě v Lublani, na jejímž založení se podílel.

„Dovolávám se našeho upřímného přátelství a prosím, abyste v tomto ohledu (t.zn. pozvání na univerzitu do Brna, jak vyplývá z předchozího odstavce) ráčil učiniti příslušné kroky a mi podati zprávy.

Prodělal jsem v tom procesu, který trval celý rok, strašně duševní trampoty, však pravda zvítězila! Nikdy jsem si nemyslel, že něco takového zakusím v své vlasti, po které jsem tolik toužil.

Příloha: Výstřížek z Slov. Naroda o našem procesu a soudní vyřízení stát. zastupitelství.“

Mezitím, jak to dokládá příspěvek Brožka a Hoskovce v našem sborníku, Rostohar přednáší jako docent filozofické fakulty v Praze a teprve pro zimní semestr 1922/23 nebyly již jeho přednášky ohlášeny. Z korespondence uchované v Archivu MU vyplývá, že zajištění přechodu do Brna bylo svízelné a usku-tečnilo se v roce 1923 s vydatnou podporou profesorů Edwarda Babáka a Arna Nováka po četných peripetiích v letech 1921–23, jak o tom svědčí další dopisy.

Z Prahy dne 27. dubna 1921 sděluji M. Rostohar E. Babákovi:

„Vážený pane profesore!

Zdejší přírodovědecká fakulta chtěla mne navrhnouti za profesora experimentální psychologie, avšak prof. Krejčí proti tomu protestoval, a následkem toho asi nic nebude z toho. Prof. Zich měl učiniti návrh, abych byl povolán na filos. fakultu do Brna, což se posud (je tomu už 6 měsíců, co bylo s panem min. radou Mlčochem ujednáno) ještě nestalo a pochybuji, že se tak stane, poněvadž prof. Krejčí v tomto směru působí na Zicha.

Na ujištění, které mi bylo učiněno v ministerstvu, že mohu s určitostí počítati s profesurou v Brně, jsem odvolal svou kandidaturu v Bělehradě – neboť na dvě strany kandidovati a dáti se jmenovati na dvě univerzity považuji za nečestné. Důsledek toho však je, že jsem se dostal do slepé uličky.“

Snad by bylo možno, že bych byl povolán na přírodovědeckou fakultu do Brna, kde máte jistě rozhodující vliv; a Vaše slovo by bylo jistě závažné.

Dr M. Rostohar, docent české fil. fakulty“

Po uplynutí měsíce je zřejmé, že se věci začínají vyvíjet v Rostoharův prospěch, jak o tom svědčí jeho další dopis ze dne 20.5.1991 E. Babákovi:

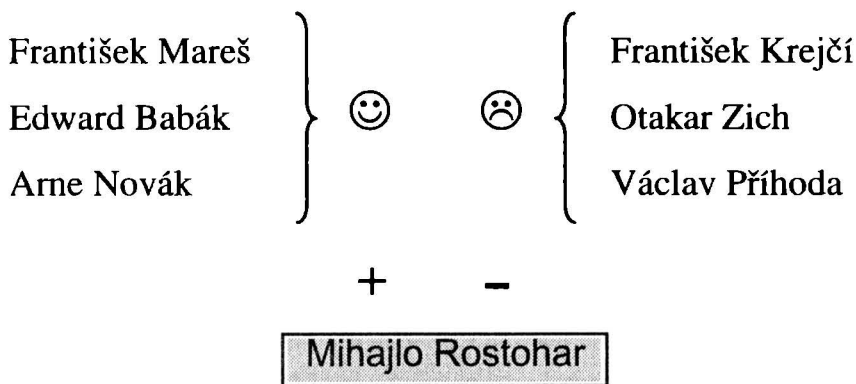
„..... Členové komise, kteří jsou mně příznivě nakloněni, obávají se, že p. prof. Zich chce podniknout poslední zoufalý pokus, aby zmařil mé jmenování na Brněnskou universitu. Prosím Vás tedy, abyste mě v této věci podporoval Za laskavost Vaši předem děkuji a tlumočím svou naději, že na podzim budeme už společně pracovati, nač se už velmi těším; při této příležitosti musím Vám doznati, že od té doby co Jste v Brně, v Praze jsem velmi opuštěn, alespoň se tak cítím a s nikým se nestýkám, jelikož nemohu nikomu tak důvěřovati jako Vám.“

Do spleťtých jednání vstupuje v této době literární teoretik Arne Novák, čel-ný reprezentant filozofické fakulty MU a pozdější rektor před zavřením vyso-

kých škol. Jeho dopis ze dne 22.6. 1921 E. Babákovi dává nahlédnout do rozložení příznivců a odpůrců Rostoharova jmenování na Masarykově univerzitě.

„Vážený pane kolego,

Váš milý dopis jsem dostal až po návratu z Brna, ježto jsme vyjeli z Prahy o dva dny dříve. Tak asi již víte, vzbudila věc Rostoharova ve schůzi profesorského sboru velmi pohnutou diskusi, a Zich ostře odmítal příznivý návrh Haškocův a Beerův, zcela rozhodně prohlásil, že pro profesuru experim. psychologie Rostohara nenavrhne. Zcela spontánně zasáhl jsem do sporu a ujal se věci Rostoharovy co nejvřeleji; podařilo se mně získat pro řešení na pohled zprostředkující, ale v podstatě Rostoharovi ještě příznivější, celý sbor: od jmenování R. pro stolicí pokusné duševědy bude upuštěno, za to bude v příští schůzi (po prázdninách), kam přinese komise návrh přepracovaný a pro něj příznivý, navržen za mř. profesora filosofie, ovšem bude mít možnost zabývat se vydatně dušezkumem. Jsem rád, že jeho věc zvítězila, a že jsem mimoděk jednal v duchu Vašeho přání; ostatně Váš úsudek ve sboru čtený R. hlavně pomohl. Ale toto vše jest ovšem přísně důvěrné.“

Obr. 4. Vyhraněný vztah významných osobností k M. Rostoharovi, k jeho pracím a snahám.

Ještě v Praze se po první světové válce Rostohar uvedl ve známost mimo jiné také svými diskusními příspěvky na schůzích Jednoty filozofické. Dokladem toho je záznam diskuse k přednášce filozofa, který se stal později rovněž profesorem Masarykovy univerzity, J. L. Fischera. Fischer (1921) ve své precizní přednášce o vědomí sice explicitně zahrnul také aspekt psychologický, jeho zúžené chápání však vedlo M. Rostohara ke kritické připomínce, jak je patrné z tohoto zápisu pořadatele:

„Doc. dr. M. Rostohar zdůrazňoval, že máme mnoho důvodů pro to, abychom cit a vůli neodlučovali od ostatních poznávacích funkcí, vnímání a myšlení, a nekladli je pouze vedle sebe, nýbrž abychom je spíše studovali v jejich nejužším vzájemném spojení. Také cit zdá se býti jakýsi druh poznávací funkce, která

ovšem nás obeznamuje s jinými kvalitami jsoucná, jako jsou např. hodnoty věcí. S tím je nesporně též vůle v nejužším spojení.“

Domnívám se, že je to doklad, naznačující jednak vliv Marešův (srov. jeho tezi „pravda v citu“), jednak Rostoharovo integrativní nazírání. Je zde nápoděv pojetí, které Rostohar plně rozvinul během dalších let svého působení v Brně, a které vyústilo v monografii s provokujícím názvem *Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti (1950)*.

Konec roku 1921 nepřináší Rostoharovi vyhlídku brzkého jmenování. Píše o tom z Prahy E. Babákovi 6. prosince 1921:

„Po úradě s prof. Beerem píšu Vám tento dopis. Právě jsem se dozvěděl z kompetentních kruhů, že prof. Krejčí, Zich i Drtina chtějí stůj co stůj změřit moje jmenování.... Min. radovi bylo tudíž uloženo, aby se důvěrně otázal někteřého německého odborníka na posudek o mých psychologických pracích. A tak nevím, koho bych navrhl, poněvadž Kraus a Ehrenfels jsou zadobře s Krejčím a Rádlem ..“

Otázka přechodu do Brna se vleče a teprve rok 1923 přináší Rostoharovi pragmatickou naději. Bylo k tomu potřeba mnoho energické podpory, jak vyplývá z dopisu, který píše v Brně 20.6. 1923 Arne Novák Edwardu Babákovi:

„Vážený a milý pane kolego,
 buďte ubezpečen, že ve věci Rostoharově pevně a energicky budu státi při něm proti kol. Zichovi, jenž se opravdu jeví povolným nástrojem positivistického fanatika a při tom si velice bezcharakterně počíná. Snad věc – na zvláštní zákrok ministerstva, jež vidí prof. Zichovi dobře do karet – přijde ještě před prázdninami k přetřesu a slibuji, že učiním, seč jsem. Ovšem dr. Rostohar by svým přátelům věc usnadnil, kdyby trochu vydatněji vědecky publikoval Ostatně „činnosti“! Zichovy v našem sboru jest na mále, neboť bude jmenován v Praze; jde arcit o to, aby filosofie na naší fakultě byla vůbec zastoupena. Nestací, abychom zde měli psychologa; potřebujeme filosofa, který by skutečně pracoval a budil lásku k předmětu a to hodně široce pojatému. Po této stránce jest naše fakulta opravdu ubohá. V kursech pro učitelstvo měšř. škol nemíním přednášet, natož je organizovati ...“

Arne Novák

O týden později dne 27.6. 1923 zasilá Novák Babákovi tuto stručnou informaci:

„Zcela důvěrně: o věci Rostoharově se dnes ve schůzi jednalo a Zich utrpěl znamenitou porážku. Nejen, že doporučeno vřele přenesení Rostoharovy venia legendi do Brna, ale obnoven velmi důrazně návrh na jmenování extraordinářem.“

Je zajímavé, že datum tohoto dopisu je shodné s datem, které uvádějí Brožek a Hoskovec na dokumentu ministerstva školství o přenesení Rostoharova docentury na Masarykovu univerzitu. Jako by se tedy fakulta usnesla na doporučení přenesení docentury v den, kdy již bylo schváleno ministerstvem školství. Rostohar skutečně přechází do Brna i se svou laboratoř, nejprve do fyziologic-

kého ústavu prof. Babáka jako jeho asistent a podílel se na výukovém programu srovnávací neurobiologie. Babák sám v té době přednášel také psychologii pro mediky. Od roku 1924 je však Mihajlo Rostohar ve stavu FF MU jako mimořádný profesor systematické filozofie a vede po odchodu O. Zicha do Prahy filozofický seminář. Na samostatnou stolicí psychologie bylo nutné ještě dlouho čekat. Až r. 1931 je Rostohar jmenován řádným profesorem psychologie na filozofické fakultě MU. Mezitím byl založen Psychologický ústav na FF MU, což bylo v pravomoci rektora Babáka. Došlo k tomu z iniciativy M. Rostohara v r. 1926; byl to také, bohužel, rok Babákova úmrtí. Ve sborníku Památce Edwarda Babáka (1927, str. 54), Rostohar s vděčností vzpomíná „na časté, neoceňitelné vědecké diskuse s profesorem Babákem, z nichž jsem poznal úplně jeho názory v otázkách psychologických. Bez nich by bývala má práce daleko obtížnější, ne-li vůbec nemožná.“ Babák byl také spoluzakladatelem a předsedou Společnosti pro výzkum dítěte a péči o dítě, v níž se postupně stále více uplatňovali psychologové. Po smrti Babákově se stal Rostohar předsedou Společnosti.

Založení Masarykovy univerzity v Brně r. 1919 se nesetkávalo v Praze vždy s kladnou odezvou, naopak vedlo nezřídka k znehodnocující kritice učitelů i celých fakult. Objevovaly se snahy ohrozit pod záminkou spořivosti celistvost Masarykovy univerzity. Nevybíravým způsobem se dotýkal prestiže profesorského sboru MU zejména F. Krejčí. K těm, kteří se postavili proti jeho nepravdivému a urážlivému nařčení patřil E. Babák a A. Novák. Není divu, že také jejich projevy měly polemický ráz. V této atmosféře probíhalo také tříleté usilování M. Rostohara o jmenování v Brně, když si uvědomil, že proti vlivu čelného představitele profesorského sboru KU, senátora a vlivného veřejného činitele F. Krejčího, se nemůže na KU prosadit.

Nahlédnutí do jednoho z ohnisek konfliktu nám může poskytnout rukopisný dokument E. Babáka z roku 1925, adresovaný redakci Naší Vědy:

„Čtená redakce, prosím abyste uveřejnili tyto moje pozn. ke čl. 233 ze dne 24. září t.r. Prof. K. litoval v něm čtenáře Vaše, ale omlouval se pokrytecky příslovím „audiatur et altera pars“ – ačkoli použil Vaší laskavosti nikoli k svému zodpovídání ze svých smělych obvinění mas univ., nýbrž k novým hanám. Zastřel je ovšem pro nezasvěcené čtenáře smířlivým zakončením „pravdu sobě mluvmе, dobří spolu budme“. Dovolte, abych odmítl „pravdu“ prof. Krejčího a řekl o něm pravdu skutečnou. V „dobrotu“ jeho, promiňte, rovněž nemám víry.

Především se dopouští prof. K. zlé insinuační tvrzení, že při kritice provedené v Naší Vědě na jednom z jeho žáků šlo vlastně o útok na něho, neboť tohoto svého žáka habilitoval na Karlově univerzitě. – Není třeba ukazovati obširně, že se sotva kdo prof. Krejčího bojí přímo kritisovati. Já sám například jsem přímo v Masarykově ND před mnohými lety zkritizoval těžce jeho psychologické učebnice – on mi za to ovšem nepěkně vynadal v „Č. Mysli“, ale chyb vytčených dodnes neopravil.

Nato prohlašuje prof. K. ochotu „dál diskutovati“ s prof. Arne Novákem (Lid. Noviny 18, 12. a se mnou (Nár. Listy 17. září), kteří jsme vystoupili jako učitelé MU proti útokům na ni, které uveřejnil prof. K. v srpnovém čísle Č. Mysli. Pro čtenáře o věc se zajímavější uvádím, že prof. K. napsal, že v Brně nacházejí

„útočiště kandidáti, jimž jsou brány univerzity všude jinde, ne pouze v Praze, absolutně uzavřeny“, že tam zavládl „duch jakéhosi teoru silných jedinců, jenž vyhání z Brna lidi jiných názorů“ a že se mluví „právem o antimasarykovské fakultě Mas. univ.“ Vyzval jsem ho, aby jmenoval konkrétně osoby a věci a nešířil paušální pražské klevety, pak že se s ním vypořádáme.

Prof. K. nabízí diskusi další, ale praničeho konkrétního neuvádí, naopak ve třech „podmínkách další diskuse“ provádí nové kalumnie.

1. Nesmíme prý mu hroziti. – On, nevinný beránek, se bojí hrozby! Ale poněvadž výzvě mojí, aby mluvil konkrétně, nevyhověl, je po diskusi.
2. „Vyprošuje si, aby mu, členu NS, nebylo nikým rozkazováno všimati si, co se děje ve školství kdekoli a od kohokoli v naší republice“. – Jako věrní občasně této republiky máme úctu k jejímu NS, ale – s dovolením – ne ke všem jednotlivým osobám, které tam z dopuštění božího dnes se uplatňují. Jestliže prof. K. jako senátor se opovážil o MU psáti tónem svrchu uvedeným, ukazuje, že nepatří k moudrým a rozšafným zákonodárcům, jaké by si národ vesměs přál, aby řídili jeho osudy, nýbrž že ho tam zaválo nedopatření politického života, jako leckteré jiné. Proto, že prof. K. jest senátorem, neplyne pro nás nikterak, že musíme mlčeti k hanobení Mas. univ., našeho společného díla, o němž v Brně od let s obětmi a láskou pracujeme.“

Babák se velmi záhy dostal u Krejčího na černou listinu již svou kritikou biologických nedostatků v jeho psychologických publikacích. Babák navíc vždy vystupoval proti pozitivismu a psychofyzickému paralelismu. K těmto otázkám zaujal Babák stanovisko ve své rektorské řeči „Filosofické důsledky novodobé biologie“ na MU dne 22.11. 1924, v níž poukázal také na význam zkoumání psychických činitelů v novodobé biologii. Je zde také kritika psychofyzického paralelismu, kterou F. Krejčí nepochybně převzal na svou adresu. Chceme-li se stručně seznámit s Babákovými názory, může nám k tomu dobře posloužit text předmluvy, kterou aktualizoval překlad spisku Henryho Bergsona „Duše a tělo“ (1927).

„Pan překladatel, jenž z vlastního živého zájmu o věc s velikou péčí převedl do češtiny krásnou přednášku znamenitého soudobého filosofa francouzského H. B e r g s o n a , požádal mne o napsání předmluvy. Jako fyziolog, zaměstnávající se mnoho činností soustavy nervové a také studii psychologickými, smím snad jeho přání vyhověti, tím spíše, že jsem měl vždy hluboký zájem o to, co psal o otázce poměru duševna k tělesnu B e r g s o n , jenž se mnoho zabýval problémy biologickými a zvláště vztahem duše a těla – otázkou, která již přesahuje z přírodní vědy do metafysiky.

Přednáška Bergsonova je podivuhodně průhledná, jako tolik jiných prací, jimiž tento myslitel zaujal stanovisko k nejtěžším problémům lidského ducha. Myslím, že ani čtenář, jenž otázkou přednášky nikdy se hlouběji nezabýval, neocitne se nikde v rozpacích o tom, co autor mínil o tak obtížném problému pověděti. Není to nijaká učená přednáška, a přece se dotýká samých kořenů záhady; nikde se nehonosí veliký aparát vědeckým, a přece její autor byl znamenitě poučen i o fyziologii nervstva a zvláště mozku, i v psychologii. To vše cítíme z prostého postupu celku, jenž působí dojmem logické harmonie i dojmem esthetickým.

Spisek poslouží jistě i v širších kruzích k tomu, aby upozornil u nás mnohé, že lze o otázce vztahu duševna a tělesna uvažovati hluboce a při tom docela jiným směrem, než činí t. zv. psychofysický paralelism, jemuž u nás bylo po tu dobu dáváno nejvíce sluchu.

Psychofysický (či lépe: psychofysiologický) paralelism vychází z pravděpodobného předpokladu, že každý duševní děj spočívá na souběžném ději fyzickém (či lépe fyziologickém, nervovém). Předpoklad ten není ovšem v konkrétním případě nikdy dokazatelný, nýbrž je jen zevšeobecněním představovým. Nicméně použili někteří uvažovatelé o poměru duševna a tělesna tohoto konceptu myšlenkového k tomu, že zkoušeli odvozovati zákonitosti průběhu dějství duševního vůbec – o sobě nesmírně těžce odhalitelné – ze zákonitostí průběhu souběžného dějství nervového; i domnívali se, že vědění získané studiem dějů nervových v mozku může se státi základem vědecké psychologické soustavy.

V tom směru šlo se u nás do extrému: psychofysický paralelism, v podstatě jen zběžně zevšeobecněná představa, byl prohlášen za vědecky dobytou vymoženost, fakt, na němž lze zbudovati psychologii, jež by prý jinak nedala se jako věda založiti.

B e r g s o n vystihl velmi trefně – seznámiv se se skutečným stavem vědy – že ti, kdo vyhlašují za výtěžek vědy paralelism dění duševního s tělesným, předstírají něco, čeho ve skutečnosti ve vědě není a býti nemůže, a že provozují vlastně metafysiku a k tomu metafysiku prázdnou. Leckterý z nich si asi není toho dodnes vědom, že při takových úvahách dělá filosofii, nikoli však vědu, ale leckdo zneužívá domnělé vědy, aby si zjednal vzhled učence. V nové době se někteří dovolávají zákona zachování energie, aby svoje metafysické stanovisko přírodovědecky opřeli, avšak jde tu o nemístné zatahování hlavního principu dnešní přírodní vědy do oblastí, kde nic nepomáhá; i budí se tím jen zdání, že ten, kdo nepřistoupí na paralelism, prohřešuje se proti fundamentální zásadě přírodovědecké.

Na příkladě paměti snaží se Bergson dovoditi neudržitelnost theorie psychofysického paralelismu v konkrétní oblasti psychologie, opíraje se o empirii lékařských dat na nemocných, i o celkovou úlohu paměti. I pokouší se pak duchaplným způsobem naznačiti úkol mozku ve funkci paměťové a na konec vztah činností mozkových vůbec k duševnu. Odmítá paralelistickou domněnku, klamající zdáním rázem získané vědecké jistoty, a volí cestu, která poněáhu sice, ale ustavičně bude přiváděti ke stavu, který se prakticky rovná jistotě.

Označil jsem již před dvaceti téměř léty situaci psychofysického paralelismu v mnohém podobně, jak výmluvnějším způsobem činí Bergson. Po stránce heuristické pak napsal jsem v 2. vydání své Tělovědy (str. 485.), že theorie ta nemá ani hodnoty povzbuzující k výzkumům a objevům, jak jsme zvyklí v přírodních vědách žádati od theorie, které si máme vážiti. Přestávat na tom, že formuluje velikolepý program – ale nelze z něho uskutečniti nic.

Bergsonova úvaha spočívá na dobré fyziologii a dochází k závěru, jenž plně vyhovuje dnešnímu zdokonalenému ponětí o úkonech mozkových, u vztahu k výzkumům Gaskellovým, Sherringtonovým, Pavlovovým a j.

Dr. E. Babák.“

O těchto otázkách a svých názorech Babák často hovořil také s Rostoharem, který se také po Babákově smrti ujal úkolu rekonstruovat jeho psychologické názory (1927). Je potřeba se s těmito názory seznámit, jestliže chceme zachytit a pochopit ideové proudy v české filozofii a vědě v meziválečném období.

*

Bez znalosti dokumentů, na které se odvoláváme v této kapitole, by mohl čtenář textů o historie české psychologie po značném časovém odstupu několika desetiletí dospět k názoru, že šlo konfrontaci protichůdných teoretických východisek, jak je to ostatně ve vědě běžné. Naznačujeme, že spory, na jejichž pozadí vznikala brněnská psychologická škola, měly mnohem širší dimenzi kulturní i etickou. V doslovu ke svému překladu knihy Richarda Müllera-Freifelse (1937), (která vyšla s poněkud nepřesným názvem „Psychologie přítomnosti“; titul měl by znít „Hlavní směry současné psychologie“) uvádí R. Konečný, že spor mezi Krejčím a Marešem o pojetí psychologie byl nejvýraznější kontroverzí v dějinách české psychologie. Ve skutečnosti měl tento dlouhodobý spor daleko širší dosah a vepsal se do českého kulturního dění, jak je patrné z toho, že k němu zaujal stanovisko také poslední rektor MU před uzavřením vysokých škol, Arne Novák. Zatímco Václav Příhoda, stoupenec Krejčího, byl přesvědčen, že Krejčí spor vyhrál, Arne Novák naznačuje, že se Krejčímu vždy nepodařilo vyvrátit námitky svých oponentů. Je jistě pozoruhodné, že R. Konečný nachází v tomto sporu analogii polemiky Dilthey versus Ebbinghaus. Chápejme to však jako přibližnou analogii, neboť víme, že Dilthey měl základní erudici filozofickou, kdežto Mareš fyziologickou, a Ebbinghaus byl na rozdíl od Krejčího neúnavný experimentátor. Kromě toho by bylo třeba připojit při interpretaci duelu Mareš versus Krejčí ještě další pozici, a to Babáka a Rostohara.

Bylo klamné domnívat se, že kontroverze skončily úmrtím Krejčího v r. 1934. Dne 14.3.1958 se konalo v Praze ustavující shromáždění Československé psychologické společnosti při ČSAV, které svolal přípravný výbor v tomto složení: Doležal, Chmelař, Bažány, Jurovský, Holas, Linhart, Konečný, Tardy a Příhoda. V dokumentech se dočteme, že prof. V. Příhoda na úvod vyjádřil ve vzletném projevu návaznost na pokrokové tradice Krejčího Psychologické společnosti. Lze pochopit, že takticky vyzvedl materialistické tradice (např. G.A. Lindner, V. Forster) pro náležité ideologické zarámování. Těžko však můžeme pochopit, že i při této příležitosti dal zaznít odvěké zášti: na Rostoharovi nenechal nic dobrého a málo toho zůstalo na Kratinovi. Nikdo z brněnských účastníků neudeřil do stolu, ani předsedající, který byl ovšem vždy mužem krajně opatrným.

2. Teoretická východiska

Ve svém zásadním, trvalém a pevném příklonu k celostnímu a vývojovému hledisku nebyl Rostohar ani epigonem lipské školy, kde po studiu ve Štýrském Hradci a ve Vídni dovršil svou experimentální průpravu, ani se nepřikláněl k tvarové teorii berlínské školy. (Ani Rostohar ani Kratina neužívali termínu

gestaltismus!). Vždyť celostní hledisko rozvinula ještě dříve rakouská psychologická škola, kde Rostohar získal základní psychologickou erudici. Svě pojetí celosti a struktury zřetelně odlišil zejména od Kruegerovy koncepce (srov. k tomu příspěvek M. Sedlákové v tomto sborníku). Krystalizaci a formulace Rostoharových názorů lze dobře sledovat ve dvou jeho stěžejních monografiích: *Studie z vývojové psychologie I. (1928)*; k vydání druhého dílu už nedošlo), *Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti (1950)* a dále v řadě článků, které mezitím vyšly v brněnském časopise *Psychologie*, který založil a redigoval.

K primárním citacím saháme zejména proto, že v knihovnách se nachází jeho poslední česká publikace jen vzácně, neboť část nákladu putovala brzy po vydání do stoupy. Již titul jeho knihy z r. 1950 *Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti* stačil k tomu, aby iritoval nově se etabloující marxistickou lobby. O Rostoharově základním pojetí psychologie čteme zde na str. 3: „Vědeckým úkolem empirické psychologie je nepředpojaté zkoumání těch přírodních jevů, které subjekt sám na sobě zažívá.“

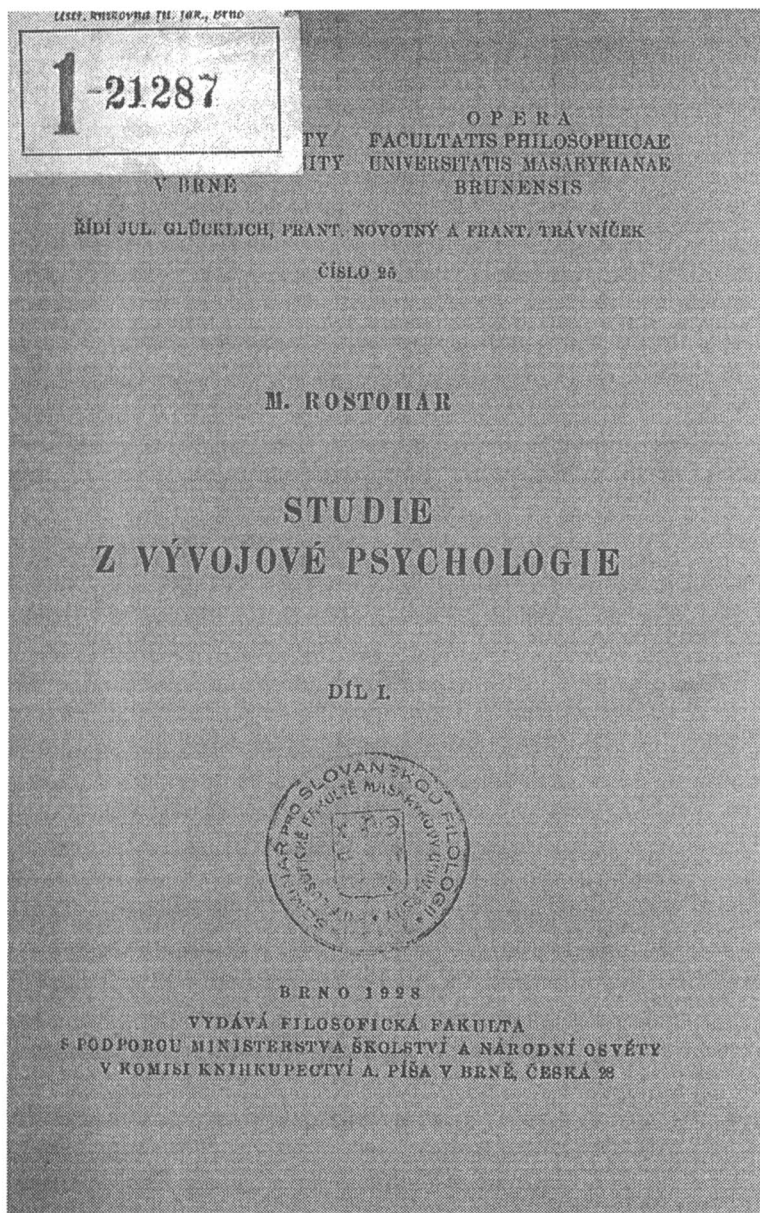
Rostohar zde dále výslovně konstatuje, že „Fikce psychického elementu v Krejčího psychologii je klasickým příkladem atomizující české psychologie“ (cit.d., str. 3) a pak svou kritiku rozvíjí dále: „Také přehlížela, že podstatou psychického života je tvořivý vývoj, z něhož vznikají nové psychické danosti“. V uvedené publikaci z roku 1950 (str. 4) charakterizuje Rostohar svá teoretická východiska takto:

„Moje psychologie je orientována celostně. Řídí se zásadou, že jednotlivé psychické jevy lze úplně pochopiti jen z jejich celostních podmínek. Psychologická analýsa není hlavním nástrojem vědecké psychologie, nýbrž je toliko pomůckou její celostní metody. Analysujeme-li psychické jevy, činíme tak proto, aby jednotlivé jevy jako složky psychických celostí lépe vynikly a aby jejich význam pro celost byl jasnější, ale jednotlivé jevy neisolujeme z jejich celku. Celostní aspekt empirické psychologie náležitě přihlíží též k vývojovým pochodům v psychickém dění a snaží se odhaliti zákony psychického vývoje.“

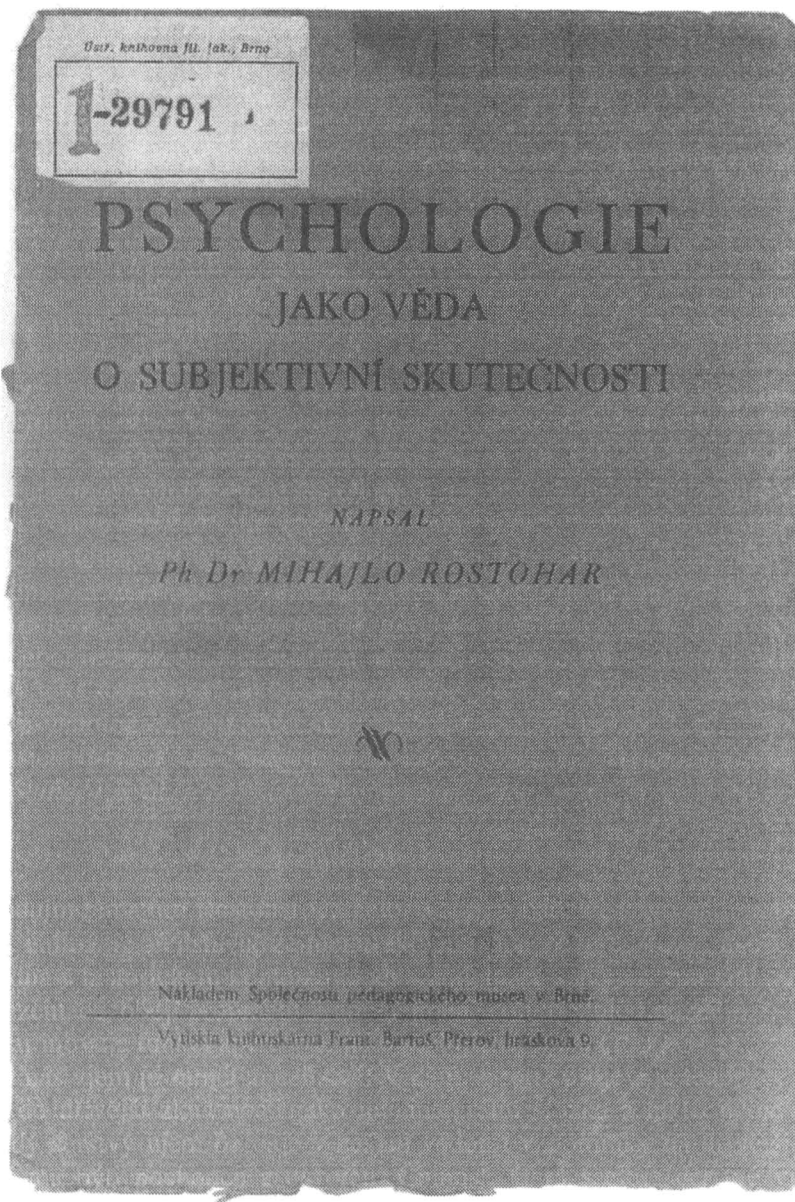
Z díla samého se čtenář pak přesvědčí, do jaké míry dovede empirická psychologie s úspěchem pracovati celostní neboli dialektickou metodou.“

*

V literatuře se občas vynořuje dichotomie psychologie *objektivní* versus psychologie *subjektivní*. Pojem objektivní psychologie je poplatný filosofickému pozitivismu a poukazuje nazpět k Spencerovi. V rámci takto formulované dichotomie by pozitivisté patrně Rostohara puncovali jako zastánce subjektivní psychologie. Byl by se vehementně bránil. Máme za to, že moderní vědeckou psychologii nelze uspokojivě klasifikovat na základě takto vymezených kritérií. Proti výtkám subjektivismu by se Rostohar pravděpodobně vehementně ohradil takto:

Obr. 5. Titulní list první knižní publikace na Masarykově univerzitě

Obr. 6. Titulní list poslední publikace na Masarykově univerzitě v Brně

O B S A H

A. Předmět psychologie, její vědecké úkoly a metody.	
I. Zvláštní povaha předmětu psychologie	7
II. Metodické předpoklady psychologie	13
III. Vědecké úkoly psychologie	17
IV. Metody psychologie	22
1. Metoda sebepozorování čili introspekce	22
2. Metoda intepretační	23
3. Psychologický experiment a jeho metodologické zásady	25
4. Druhy experimentálních metod	29
5. Metoda dotazníková	31
V. Odborné psychologické vědy	32
B. Pocity a jejich podmínky.	
I. Psychologická analýza pocitů a smyslových vjemů	36
II. Druhy pocitů	48
1. Pocity tlakové	48
2. Pocity tepla a chladna	53
3. Pocity chuťové	55
4. Pocity čichové	57
5. Pocity sluchové	61
6. Pocity zrakové	71
7. Pocity statické	81
8. Pocity ústrojové	82
9. Vnímání času	93
10. Synestésie jako komplexní pocity	95
C. Celstvá činnost psychická a psychické celosti.	
I. Struktura jako tvůrčí činitel psychických celostí	97
II. Smyslový vjem jako celistvý psychický jev	99
III. Tvar a komplex jako základní pojmy celostní psychologie	104
IV. Struktura jako dynamický pojem psychologie	113
V. Druhy psychických celostí a jejich původ	117
D. Vzpomínka jako způsob uvědomování si dřívějších zážitků	
I. Vzpomínání a znovupoznání	139
II. Představa, reprodukce a vzpomínka	140
E. Činnost pojmovná.	
I. Vznik a vývoj pojmu	142
II. Pojem jako význam slova	152

„Vědomý subjekt¹, na němž jsou závislé pocitové danosti, není ani subjekt noetický ani subjekt metafysický, nýbrž je to subjekt reálný, vymezený časově i prostorově, a je nadán smysly, z nichž jsou podrážděním buzeny pocity. Pocity jako skutečnost subjektivní náleží k podstatě subjektu pociťujícího. Jenom vědomý subjekt je může zakoušeti sám na sobě a sám pro sebe. Všechny jeho stavy a činnosti jsou jevy svého druhu. Nazýváme je jevy psychologickými; stavíme je vedle jevů přírodních, t. j. fyziologických, fyzikálních a chemických, od nichž se liší jednak svou subjektivní povahou, jednak způsobem, jakým je psychologická věda podává. Psychologické jevy věda vystihuje názornými pojmy původní zkušenosti o kvalitativních danostech, kdežto fyziologické, fyzikální a chemické jevy jsou vystihovány pojmy kvantitativními, jež jsou do jisté míry umělé konstrukce. V psychologických pojmech je vystižena toliko fenomenální, jevová stránka vědomého subjektu a netýká se vůbec jeho transfenomenální podstaty. Psychologie je svým vědeckým postojem věda čistě empirická neboli zkušenostní, proto vylučuje z oblasti svých zkoumání všechny metafysické otázky po podstatě duše. Pro psychologii empirickou není rozhodující okolností, zda nějaký psychologický jev má fysickou, či spíše psychickou povahu, nýbrž rozhodující jest, že jev ve své podstatě je danost subjektivní, jež je přístupna toliko přímé zkušenosti vědomého subjektu. Objektivní skutečností je všechno to, co si uvědomujeme jako nezávislé na subjektu a co náleží k objektu. Další rozdíl mezi objektivní a subjektivní skutečností je v tom, že subjektivní skutečnost lze vystihovati toliko pojmy kvalitativními. Tyto pojmy nejsou žádné umělé konstrukce, nýbrž jsou výsledky osobní zkušenosti.“ (Cit. dílo 1950, str. 8).

Rostohar rozvíjí dále svou argumentaci takto (1950, 19):

„Přitom však empirická psychologie zůstává v mezích zkušenosti. Omezuje se na příčiny, které jsou jí ze zkušenosti známy, a nevymýšlí si příčiny, která by odvozovala reální psychologické jevy na základě vzdálených analogií zkušenosti. Takto si počínají metafysikové ve svých spekulacích o psychických souvislostech, jež nikdy nebyly dány zkušeností. Tím překročí hranice psychologické zkušenosti a proto jejich hypotézy nelze ztotožňovati s psychologickou zkušeností a jejich soustavou. Taková psychologie se nazývá obyčejně psychologie vysvětlující, ve skutečnosti však není více než spekulace o předpokládaných psychických skutečnostech, které se naší zkušenosti vymykají. Takovým spekulativním závěrům nelze připisovati noetické hodnoty empirických poznatků, proto je též nelze zařaditi do vědecké soustavy empirické psychologie. Ta zůstává v mezích psychologické zkušenosti, na níž buduje svou vědeckou soustavu. Užívá-li psychologie někdy hypotézy, činí tak jen za tím účelem, aby přispěly k odhalení příčinných vztahů. Ty se kladou hypoteticky v předtuše, že budoucí zkušenost je potvrdí. Hypoteticky kladené příčiny tedy nemají pro

¹ „Vědomý subjekt“ znamená „psychologický subjekt“. Od psychologického subjektu rozeznává se jednak metafysický čili ontologický subjekt, jímž je míněna substance jako substrát reálných stavů a činností, a jednak noetický subjekt jako vědomí vůbec, t. j. vědomí o aktech uvědomování, jež se už nikdy nemůže státi předmětem našeho vědomí. Viz H. Rickert, *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*, 1928, str. 25, 159.

empirickou psychologii hodnotu poznatků, nýbrž mají toliko hodnotu metodické pomůcky. K hypothesám o kausálních vztazích sahá psychologie zejména tam, kde se jedná o psychofysickou kauzalitu, t. j. o kausální vztahy mezi fyzickými a psychologickými jevy. Tato kauzalita není dána naší zkušeností, nýbrž si ji musíme zajistiti nepřímou závěry z časové posloupnosti fyzických a psychologických jevů. V případech, kde příčinný vztah není dán zkušeností, opírá se psychologický pojem kausalitě o pravidelnou posloupnost obou jevů jako příčiny a účinku, jež je zajištěna zkušeností. Empirická psychologie si nevymýšlí kausálních vztahů, nýbrž při vysvětlování psychologických jevů z jejich příčin řídí se analogiemi zkušeností.

Pokud se ve zkušenostní psychologii užívá pojmů „vlohy“ neboli „nadání“, „paměti“, „podvědomých stavů“ a pod., z nichž se odvozují konkrétní psychologické jevy jako účinky ze svých předpokladových příčin, třeba podotknouti, že jsou to toliko její pomocné pojmy, jak již plyne z rozboru těchto pojmů samých. „Vloha“ neboli „nadání“ pouze znamená, že pravidelné vyskytování se jistého psychologického jevu má svou příčinu mezi psychologickými skutečnostmi, které nelze blíže určit.“ (1950, str. 19).

Dále se Rostohar (str. 27) dotýká základních metodologických předpokladů: „Jako podmínka zdárného psychologického experimentování se předpokládá náležitá znalost obecné podmíněnosti psychologických jevů jejich vnějšími podněty, neboť bez takové znalosti není možné provést pokusy účelné“. Pozoruhodný je v této souvislosti jeho názor, který častěji uváděl ve svých přednáškách, že „psychologický experiment vznikl z podnětů Purkyňových“ a odkazoval na klasickou práci J.E. Purkyně, *Beobachtungen und Versuche zur Physiologie der Sinne*, 1. svazek 1819 (1823), 2. svazek 1825.

3. Badatelské priority

K ústředním tématům Rostoharova celoživotního badatelského úsilí patří nepochybně vnímání, představa, zejména aktuální geneze představy, usuzování. Pozoruhodná v historickém kontextu je jeho anticipace schémat vnímání a mentální reprezentace, obojí propracovávané nejméně o čtvrt století později.

Rostohar inovuje funkci apercepce jako scelující činnost (1950, 142):

„Každý náš vjem je zaměřen celistvě. V něm se totiž projevuje tendence, aby byl pojat do dřívější zkušenosti jako její integrální složka a takto jí osvojen. Proto každý čerstvý vjem burcuje v našem vědomí vzpomínky na dřívější vjemy, jimiž má býti pochopen a osvojen. Činnost, která sceluje čerstvé vjemy s naší dřívější zkušeností, nazývá se a p e r c e p c e . Vybavená vzpomínka na dřívější vjem, jíž má býti čerstvý vjem osvojen, nazývá se pak a p e r c e p č n í s c h e m a . Naše vjemy tedy nejsou izolované akty, nýbrž jsou jen etapou neboli vývojovým stupněm. S tohoto hlediska lze vjem pokládati také za reprodukční podnět, který burcuje v našem vědomí vzpomínky na dřívější zážitky, jimiž má býti osvojen neboli apercipován. Při tom se apercepce buď najednou podaří, t. j. vybavilo se apercepční schema, jímž je vjem osvojen, anebo se apercepce ihned nepodaří, protože se nám vhodné schema nevybavilo. Místo

toho vybavilo se několik vzpomínek na dřívější zkušenost, jimiž však vjem nemohl být pochopen a osvojen. Teprve po několika bezúspěšných pokusech se nám vybaví vhodné apercepční schéma. Také se může státi, že apercepční tendence vůbec nevede k cíli, protože se nevybavilo vhodné apercepční schéma. Vjem pak zůstává ve vědomí osamocen jako zcela nová zkušenost, jež je s to, aby se při první příležitosti stala apercepčním schématem jako vhodný orgán pro osvojení nových vjemů. Vzpomínka, která se stala apercepčním schématem pro naše čerstvé vjemy, nabyla funkce pojmu. Ve své funkci je vzpomínka útvar totožný s názorem, neboť se stává typem, jenž zastupuje množství podobných vjemů.

Názor je útvar scelující funkce, jejímž podstatným činitelem je předmět-
totvorný akt. Názor záleží v celosti několika bezprostředních vjemů jednoho
a téhož předmětu.“

Na otázku vývoje představ na základě vnímání barevných kvalit se M. Rostohar zaměřil již před první světovou válkou, během svého působení v Praze. Po svém příchodu na Masarykovu univerzitu v r. 1924 Rostohar podržuje téma „vývoj představy“ ve svém badatelském zaměření jako jeden z klíčových problémů. Krystalizaci jeho pojetí vývoje představy můžeme dále dobře sledovat v textu jeho sdělení na III. sjezdu Společnosti pro výzkum dítěte v r. 1927 v Praze. Základní teoretická východiska, metodologii a výsledky zkoumání vizuálních představ reprezentuje jeho zmíněná první knižní monografie vydaná v Brně: *Studie z vývojové psychologie I.*, (1928). Ve své poslední brněnské publikaci, věnované památce E. Babáka, „*Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti*“ (1950), podává rovněž vyhraněné pojetí představy. Tyto dvě knihy zhruba ohraničují diapazon jeho bohaté publikační činnosti v Brně. V tomto časovém rozpětí Rostoharova působení v Brně 1924–1950 můžeme sledovat krystalizaci jeho názorů a rovněž relativní stabilitu jeho stanovisek. V uvedené knize vydané r. 1950 je mimo jiné z hlediska badatelského zaměření M. Rostohara patrné, že zůstal po celé brněnské období věren zkoumání aktuální geneze představ. Zmiňuje se zde také o tom, že ve studijním roce 1948/49 zařazoval zkoumání vizuálních představ do experimentálního praktika na Vysoké škole sociální. Ještě výrazněji lze sledovat jeho koncepcce a kritické, nežřídká i polemické konfrontace s odlišnými názory zejména v příspěvcích, které vycházely namnoze v časopise „Psychologie“, který r. 1935 založil a redigoval.

V této kapitole se především pokusíme odpovědět na čtyři otázky:

1. O která teoretická východiska se opíralo empirické zkoumání představ M. Rostohara, případně jeho spolupracovníků, soustředěných kolem brněnského Psychologického ústavu a časopisu „Psychologie“?
2. Lze označit nějaké specifikum ve výsledcích Rostoharova zkoumání představ?
3. Jaký ohlas měly výsledky prací z tohoto okruhu doma a v zahraničí?
4. Které z výsledků a závěrů těchto výzkumů jsou stále platné a podnětné také dnes pro moderní interfunkční pojetí představy v kontextu mentální reprezentace?

Představou tedy Rostohar rozumí „názorné uvědomení si obsahu dřívějších vjemů“. Optická představa není po prvním vnímání (Rostohar píše po prvním „dojmu“, jak se tehdy říkalo; česká terminologie mu však působila celý život nesnáze.) hotová, není dokonale vyvinutá, nevystihuje vjem, není koincidenční s původním názorem. V uvedené Studii (1928) spojuje své pojetí představy s metodologií zkoumání:

„Říkáme, že psychické pochody jiných osob poznáváme tím, že porozumíme objektivním projevům. Neporozumíme výrazu, který v nás nedovede vyvolati představy a vzpomínky na vlastní zážitky. Abychom porozuměli psychickým projevům jiných osob, musíme vždy prožiti buď totéž nebo alespoň na totéž vzpomínati. Tento způsob proniknutí cizích psychických jevů je od dob Diltheyových znám jménem psychologického porozumění neboli vžití.

Touto indirektní cestou porozumění objektivním projevům proniká také vývojová psychologie do psychických pochodů těch osob, jež nejsou s to sami sebe pozorovati. Naplňující význam objektivního výrazu svými vlastními zkušenostmi zážitků dřívějších anebo novým prožitím týchž psychických pochodů, vystihujeme význam objektivního projevu. Je z toho patrné, že se každá objektivní metoda psychologického zkoumání nutně zakládá na principu pozorování sebe. Proto bylo třeba zaříditi experimentální zkoumání o vývoji dětské představy z konkrétního původního dojmu tak, abychom mohli především snadně pochopiti projevy vývojového pochodu a potom voliti projevy takové, které nepřipouštějí možnost libovolné interpretace. Těmto zásadním metodickým požadavkům jsem se snažil vyhověti jednak tím, že jsem dal představu znázorniti vždy týmž způsobem, jednak tím, že jsem se sám podrobil nejdříve pokusům a na sobě samém studoval vývoj představy obrázku, ovšem poněkud komplikovanějšího, než byl ten, jehož jsem používal u dětí.“ (cit. dílo, 1928, str. 78).

Výsledky svého zkoumání uveřejnil v několika publikacích. Úspěchem bylo nepochybně v roce 1930 přijetí obsáhlé části Rostoharovy práce k uveřejnění v předním časopise té doby, v *L'Année psychologique*: „*L'évolution de la représentation visuelle à partir de l'impression initiale*“. Zde se Rostohar věnuje zkoumání vzniku představy a změn, kterými prochází představa od okamžiku původního vjemu. Sleduje aktuální genezi představy, věkové i interindividuální rozdíly. Z výsledků získaných při analýze následných reprodukcí složitých barevných geometrických předloh, které předkládal dětem různého věku i dospělým, vyvodil Rostohar tři představové typy:

a) typ kumulativní, u něhož se představa vyvíjí z nahodilého prvku, kolem něhož se navrší další části podnětové struktury; b) typ vůdčího motivu, u něhož představování vychází jakoby z jádra struktury, c) typ obrysový, u něhož iniciální představa zachycuje celou strukturu v kontuře, a pak ji vyplňuje a zpřesňuje.

Po odstupu 40–60 let jsme opakovali zkoumání představ pomocí analogických metod v několika diplomových pracích a mohli jsme potvrdit existenci Rostoharových prototypů.

V návaznosti na uvedenou Rostoharovu práci zkoumala jeho asistentka, později docentka Ludmila Kolářiková (1933) „vývoj představy z názoru u dívek školního věku“, užívajíc Rostoharovu metodu, a to reprodukci statických geometrických obrazců. Potvrdila vesměs výsledky, k nimž dospěl Rostohar, ale šla v rozpracování otázek spadajících do souvislosti mentální reprezentace, jak se nyní chápe, mnohem dále. Rovněž tehdejší docent, později profesor Vilém Chmelař, rozpracovával v řadě svých prací Rostoharova témata. Činil tak nezdědka precizněji a obsažněji než jejich iniciátor. To platí také o jeho zkoumání vývoje představy z optických „dojmů“ z r. 1938. Chmelař v něm rozšířil původní metodu zkoumání a ke statickým podnětům připojil také dynamické optické podněty, včetně kresleného filmu.

Při srovnávací analýze výsledků, k nimž dospěli při zkoumání představ brněnští badatelé (Rostohar, Kratina, Chmelař, Konečný, Kolářiková, Pejchovský ad.) v období mezi dvěma světovými válkami, dospějeme k závěru, že tyto výzkumy lze řadit k nejlepším domácím pracím té doby. Rostoharovy práce byly navíc kladně hodnoceny také v mezinárodním časopise *Psychological Abstracts* (P. Ranschburg) a reprezentovaly brněnskou psychologii na sjezdech Společností pro výzkum dítěte, zejména na V. sjezdu (prvním slovanském), který se konal r. 1933 za předsednictví prof. Rostohara v Brně, i na dalším sjezdu 1937 v Lublani, jak uvedeme v kapitole 5. I když ovšem zkoumání vývoje představ nebylo zdaleka jediným tématem Psychologického ústavu, bylo to přece jen téma, které vedlo k dlouhodobému zaměření badatelského úsilí členů a spolupracovníků ústavu i studentů. V řadě těchto prací se setkáme s přístupy a závěry, které s velkým předstihem předjímají moderní zkoumání poznávacích procesů v kontextu nového paradigmatu: v rámci mentální reprezentace.

Hlavní publikace Mihajla Rostohara v Brně 1926–1950

Knižní:

Studie z vývojové psychologie I. (1928)

Psychologické základy počátečního čtení s praktickým návodem ke čtení (1934)

Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti (1950)

Časopisecké:

Babákovy filosofické a psychologické názory, Biol. listy 1926

O možné a nemožné psychologii. Odpověď na kritiku F. Krejčího, RF 1929

L'évolution de la représentation visuelle à partir de l'impression iniatiale,

L'Année psychologique (Paris) 1930.

V časopise *Psychologie* (Brno):

Struktura v duševním životě, 1935

In memoriam T. G. Masaryka, 1937

O psychologické pojetí představy, 1937

Psychické celosti a celostní psychologie, 1937

Vnímání a poznávání písmen v indirektním vidění, 1937

O zásadě genetické dominance celku, 1938

Psychologie a sociologie, 1938

Dětská obrazivost a její vývoj, 1938

O předmět psychologie, 1938

Psychologická podstata dětské hry, 1939

4. Rostohar jako učitel

I když se zaměříme na jeho působení vysokoškolského učitele na Masarykově univerzitě v Brně, uvádíme pro kvůli návaznosti data celé jeho životní dráhy:

a) před příchodem do Brna

1905/06 *suplent na gymnaziu ve Villachu*

1911 *habilitace u T.G. Masaryka v Praze*

1911–15, 1920–23 *docent filozofické fakulty KU, přednáší též ve fyziologickém ústavu LF KU*

b) v Brně

1923 *venia docendi pro filozofii převedena z Karlovy univerzity na Masarykovu univerzitu; zpočátku asistent prof. Babáka ve fyziologickém ústavu LF 1924 mimořádný profesor systematické filozofie*

1926 *založení Psychologického ústavu na filozofické fakultě MU; základní vybavení tvořila Rostoharova soukromá experimentální laboratoř, přemístěná z Prahy*

1931 *první řádný profesor psychologie na Masarykově univerzitě*

1934/35 *děkan filozofické fakulty MU*

1948 *emeritován na FF*

1949 *honorární profesor a rektor nově založené Vysoké školy sociální v Brně; z politických důvodů odchází do Lublaně*

c) Lublaň

1950–58 *profesor Psychologického ústavu Univerzity v Lublani, který založil*

V době Rostoharova působení na filozofické fakultě Masarykovy univerzity zajišťoval každý učitel dva i více předmětů. Přednášky mívaly větší hodinový rozsah než nyní; výuka probíhala samozřejmě také v soboru dopoledne. Například v r. 1947 jsme zapisovali Rostoharovu obecnou psychologii v rozsahu 5 hodin týdně a k tomu 2 hodiny semináře. Kromě toho současně vypisoval také „psychologii strukturální“ (to znamenalo celostní a tvarovou) i sociální psychologii.

Po nahlédnutí do obsahu jeho knihy z r. 1950 by mohl někdo předpokládat, že dominantní oblast Rostoharovy výuky tvořily kognitivní procesy. Nebylo tomu tak. Záměrně tedy listujeme ve skriptech z obecné psychologie (asi z r. 1947),

abychom se zastavili u kapitoly o instinktech. V této členité kapitole se pojednává také o emocích (str. 133n).

„Emoce jsou celistvé zážitky citové, jež mají v sobě vlastnosti strukturní. Podle strukturních vlastností dělíme je na několik druhů. Tyto strukturní vlastnosti pocházejí jednak z celistvosti několika citů (city smíšené), jednak vzniknou z celistvosti citu a vjemů, citů a představ, z různých pojmů a citů, myšlenek, soudu a citů atd. Ty emoce, jež se týkají výhradě zájmů našeho jáství, jsou autopatické emoce. Základ těchto emocí je sebecit, (cit pro sebe sama). Tyto autopatické emoce jsou ze všech nejdůležitější, neboť jsou jádrem pudových činností. Emoce týkající se zájmu jiných individuí jsou heteropatické. V heteropatických emocích vyvinutého individua se uplatňují vedle jeho materiálních zájmů též sociální a duchovní zájmy.... Jádrem autopatické emoce v primitivním vědomí člověka jest instinkt, jako celistvý psychický zážitek, jehož složkou jsou podvědomé fyziologické děje, tj. účelné pohyby těla a jeho údu. Instinkt je tedy účelná činnost, jejíž cíl nebo účel není uvědomován.“ Nejlepší výklad o lidských instinktech podal podle Rostohara McDougall, jehož rozlišení 11 instinktů pak komentuje.

Značnou pozornost věnuje Rostohar citům sociálním (str. 130 n); rozlišuje pět kategorií: 1. Cit rodinný. Rozumí jím soucítění členů téže rodiny, jež má vědomí krevní jednoty. To je nejpůvodnější sociální cit, který zabírá lidskou skupinu a je zároveň nejsilnějším sociálním citem. 2. Cit družiny. Vznikl postupně z rodiny. 3. Cit kmenový – mezi příslušníky téhož kmene, obsahujícího několik družin. 4. Cit národní. Národ sice vzniká z kmene, ale ne diferenciací rodin, nýbrž asimilací. 5. Cit lidskosti či humanitní. O něm ve svých přednáškách hovoří takto:

„Cit lidskosti či humanitní jest sociální cit vztahující se ke všem příslušníkům lidského rodu, t.j. veškerému rodu, t.j. veškerému lidstvu. Ovšem tento cit je mnohem méně intenzivnější než je cit národní nebo cit rodinný. Cit lidskosti je nejvšeobecnější cit, jakého je normální, průměrný člověk schopen. Lidský soucit je schopen jen u některých jedinců ještě větší generalisace. Víme, že soucit se zvířaty je u některých lidí velmi živý, ba u některých zabírá i rostliny. Ale to není u všech lidí. Fakticky ani city společenské čili sociální nenabudou u všech lidí stejného stupně vývoje. Jsou lidé, jež vůbec nedovedou míti soucit než s příslušníky své rodiny – jiní zase dovedou sympatisovati toliko s příslušníky svého národa. Dne se zdá, že lidský soucit se zastavil na tomto stupni vývoje a dále se nějak nemůže člověk dostat, přes veškerá úsilí evropské citové kultury. U kmene lze vědomí krevní sounáležitosti jakž taký udržeti, kdežto u národa je vědomí krevní sounáležitosti již jenom fiktivní. Sounáležitost se zakládá zde spíše na vědomí životní pospolitosti, trvajícím celé generace a zanechávající zřejmě znaky této životní pospolitosti jak ve společném jazyku, tak ve společné tradici, ve společných mravech a zvycích, ve společném dějinném osudu a zejména ve společném kulturním a politickém úsilí. Životní sounáležitostí rozumíme kulturní, politickou, hospodářskou a sociální pospolitost. Cit národní však přesto, že prýští z vědomí fiktivní krevní sounáležitosti, ale zároveň z vědomí faktické pospolitosti národa, není o nic slabší než cit kmenový.“

Dále v kapitole City a emoce etické na str. 140 čteme:

„Mravní emoce nabývá velké posily v citění náboženském. Citový život je náchylný ke komplikacím, v nichž city nabývají intensity. Společnost žije z činů ne z frází. Činy se rodí z emocí, jež vznikají ze silných citů. Náboženské citění je čínorodé proto, že posiluje mravní emoce....

Víra v nadmyslný život ještě není náboženstvím. K takovému přesvědčení může dojít filosofickými úvahami, aniž by takový názor musel být filosofovi více než je každá vědecká hypotéza. Aby se taková hypotéza, filosofickým způsobem odvozená, stala náboženstvím filosofa, musí způsobit v něm určitou změnu a stanovisko, musí se stát měřítkem jeho praktického života, tj. filosofická hypotéza či filosofický názor musí se stát hybnou silou jeho mravního jednání. Jen pokud názor na svět je s to nás zavazovat k tomu, že konáme určité činy a ze stejných určitých důvodů se činů vystříháme, jež bychom zcela určitě provedli jinak, filosofické přesvědčení se stává náboženským přesvědčením. Tato mravní závaznost, religio, jest podstatou náboženství; z toho plyne také úzký vztah náboženství k morálce. Nějaký názor vůbec – jako víra v boha – stává se obsahem náboženské víry či náboženského přesvědčení právě tím, že nás zavazuje k mravnímu jednání. Jest mylné se domnívat, že světový názor, který nás dovede sice intelektuálně uspokojit, ale nedovede nás zavázat k mravní životosprávě, by mohl být považován za obsah náboženského přesvědčení. Toto intelektuální uspokojení, jež plyne z takového více nebo méně dokonalého světového názoru, samo o sobě ještě není identické s citem náboženským. Teprve v tom okamžiku, kdy se individuum cítí od tohoto světového názoru závislým tou měrou, že se stane obecným motivem mravního života, nabývá významu náboženské představy. Filosofické přesvědčení stane se pak v tomto případě náboženskou vírou či náboženským přesvědčením. Na tom však nezáleží, zda došel jednotlivec k takovému světovému názoru vlastním přemýšlením nebo poučením ze stany jiných osob, jako representantu určité soustavy náboženských představ. Z uvedeného plyne jasně to, že vztah mezi filosofií a náboženstvím je velmi úzký a že filosofie se může do jisté míry považovat za východisko a předpoklad náboženství. Filosofické myšlení může se díti úplně samostatně a nezávisle na náboženském citění, popřípadě myšlení, ale náboženské myšlení je nezbytně vázáno na filosofické myšlení. Náboženství, pokud se na ně díváme jako na určitý způsob myšlení, jest vůbec filosofickým způsobem nazírání na svět. Náboženské citění užívá vůbec filosofického myšlení. O zvláštním náboženském myšlení, jež by se podstatně lišilo od filosofického způsobu myšlení, sotva lze mluvit. Srovnáme-li podstatu filosofického a náboženského myšlení, shledáme že jsou totožné.“ (str. 141). Dále Rostohar hovoří o specifickém motivu náboženství (str. 142), jímž je „touha po společenství s dokonalou bytostí, jež nezná nouze. To je stupeň, na němž antropomorfistickým způsobem člověk si jasněji uvědomuje totalitu skutečnosti (Ziegler, *Das Gefühl*).“ Tato touha „se ponenáhlu mění v touhu po účastenství na božské dokonalosti jakožto nejdokonalější bytosti, a projevuje se konkrétně v touze po životě nesmrtném, naplněným neskonalejším štěstím a blažeností. Tato touha nepochybně předpokládá také zcela určité představy, na základě nichž člověk zažívá určité náboženské emo-

ce.“ (Dospěli jsme na str. 142 skript z obecné psychologie.) Jaký byl Rostoharův osobní vztah k těmto otázkám? To jsme se jako studenti nedozvěděli. Bylo zřejmé, že má podrobné znalosti literatury (odvolával se například na W. Jamese) a zkušenosti získané z četných diskusí. Sám byl od mládí proticírkevně orientovaný, náboženství neuznával a v tomto směru se také veřejně vyjadřoval. Zřejmě však měl své pojetí Ultimata a svou schovanku vedl k víře v Boha; a od ní je informace, že při pobytu v Goleku častěji až do noci diskutoval s tamním katolickým farářem.

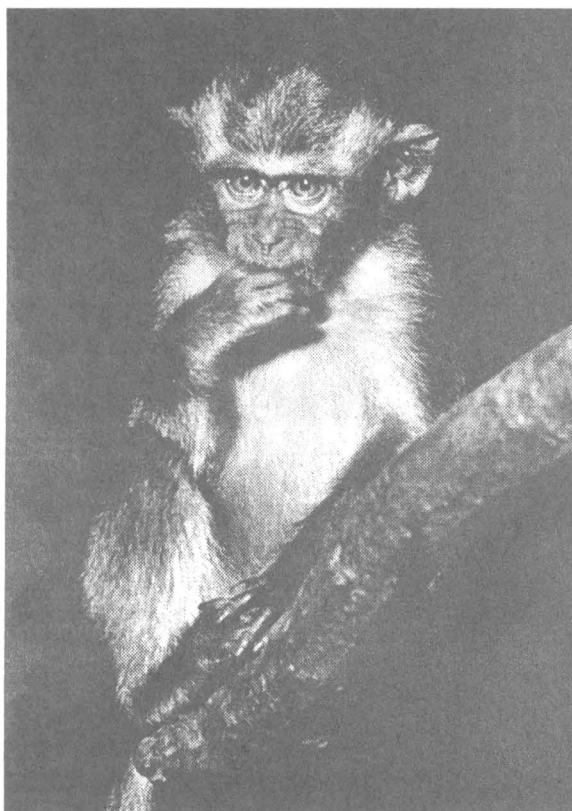
K jeho přátelům na fakultě patřili zejména prof. Havránek, prof. Trávníček, který mu zajišťoval korektury publikací a prof. Uher.

Profesor Rostohar – družný, srdečný, „duševně jarý“, jak se vyjádřil jeden jeho starší spolupracovník – vždy imponoval také při přednáškách osobním zaujetím. Nebyl sice vždy natolik *à jour* v literatuře, jako jeho mladší kolegové, ale neváhal vyjádřit své stanovisko. Lze říci, že Rostohar měl některé výrazné rysy odpovídající představám o slovinské národní povaze: přímost, otevřenost,

Obr. 7. Profesor Rostohar ke konci svého působení na FF MU 1948 ve věku 70 let.

sebevědomí, bojovnost, ale také dobrosrdečnost, empatii. Při přednáškách z vývojové nebo sociální psychologie občas s láskou vzpomínal na svou matku a na své sourozence. Semináře měly u Rostohara naprostou prioritu. Teprve absolvování prosemináře a zkoušky umožňovalo návštěvu semináře. K rituálu v té době patřilo, že Rostohar, muž robustní postavy, usedl na „svou“ židli s opěradly, po jeho bodu doc. Kolářiková a prof. Chmelař. (Jednou břitce odmítl „nepravou“ židli s poznámkou, že je to nejistá docentská židle.) V seminářích jsme zaujatě a s potěšením naslouchali osobitým názorům, kritickému hodnocení a jadrným výrokům prof. Rostohara, pohotovým asociacím a opatrným formulacím doc. Chmelaře a přitom sledovali empatickou apercepci situací doc. Ludmily Kolářikové. Robustní konstituci M. Rostohara odpovídala pevnost jeho názorů, ba neústupnost i určitá autoritativnost; ta však asi vadila více učitelům než studentům. Dovedl být velmi břitký a některá jeho šlehy v rodném jazyce byly srozumitelné jen zasvěceným. Jeho lidské vztahy však byly vždy zcela průhledné; každý u něho věděl, na čem je. Jeho vztah ke studentům, kteří projevíli opravdový zájem o obor, byl příkladný. Jestliže zachytil dobré předpoklady, dal zájemci lapidárně najevo, že z něho „udělá psychologa“. Když odcházel jeden z posluchačů, který obětavě pracoval jako knihovník, Rostohar měl slzy v očích.

Obr. 8. K popularitě Rostoharova ústavu přispíval legendární makak Pepa.

Jako vysokoškolský učitel navozoval Rostohar u svých posluchačů jistotu o spolehlivém základu poznatků vědecké psychologie, o možnostech rozvíjet tyto poznatky experimentálně, ale také o aplikovatelnosti těchto poznatků. Vždyť sám navštěvoval školy i průmyslové závody. Nebyl subjektivistou, ale přesvědčil své studenty o nezbytnosti vycházet z empirie. Nebyl chodícím naučným slovníkem, ale profesorem ve vlastním smyslu slova. Vždyť profesor není v etymologického smyslu slova pouze učitelem, ale vyznavačem pojetí, které studentům předkládá. Takovým byl profesor Rostohar. „Vyznavač empirie, celosti a experimentování“ – to by snad bylo nejuvýstižnější *epiteton ornans* pro M. Rostohara. Pro některé jeho žáky to bylo současně také *epiteton constans*. Dovedl studenty získat, ba i nadchnout, pro tři věci: 1. pro celostní přístup ke zkoumání psychických jevů, 2. pro experimentování, 3. pro kritické hodnocení.

Obr. 9. Dr. Ludmila Kolářiková, v době, kdy byla ještě docentkou v Rostoharově ústavu

Legendární opičák Pepa, s nímž Rostohar prováděl řadu důmyslných experimentů, se častěji objevoval jak v Rostoharových glosách, tak ve vzpomínkách pamětníků. Žel, nepřešedl do r. 1945. Nebyl zřejmě tak zcela nezálužný; asistentku L. Kolářikovou jednou nečekaně kousl do ramene. Když Rostohar občas přijímal návštěvníky s opičákem v náručí, Pepa reagoval na některé výrazně

negativním afektem. Při vzácné návštěvě prezidenta T. G. Masaryka v Psychologickém ústavu Masarykovy univerzity dne 9. června 1928² musel opičák zůstat pro jistotu v zákulisí. Podle hodnověrného svědectví³ R. Konečného, tehdejšího asistenta–volontéra, Rostohar předvedl prezidentovi (s nímž se osobně dobře znal) jeden ze základních přístrojů pro zkoumání v oblasti vnímání: tachistoskop, jehož clona s rachotem spadla, aby odměřila interval expozice. Značná část těchto aparatur je (opět) v Psychologickém ústavu FF MU. K Rostoharovým přátelům na fakultě patřili zvláště prof. Havránek, prof. Trávníček, který mu zajišťoval korektury publikací a prof. Uher.

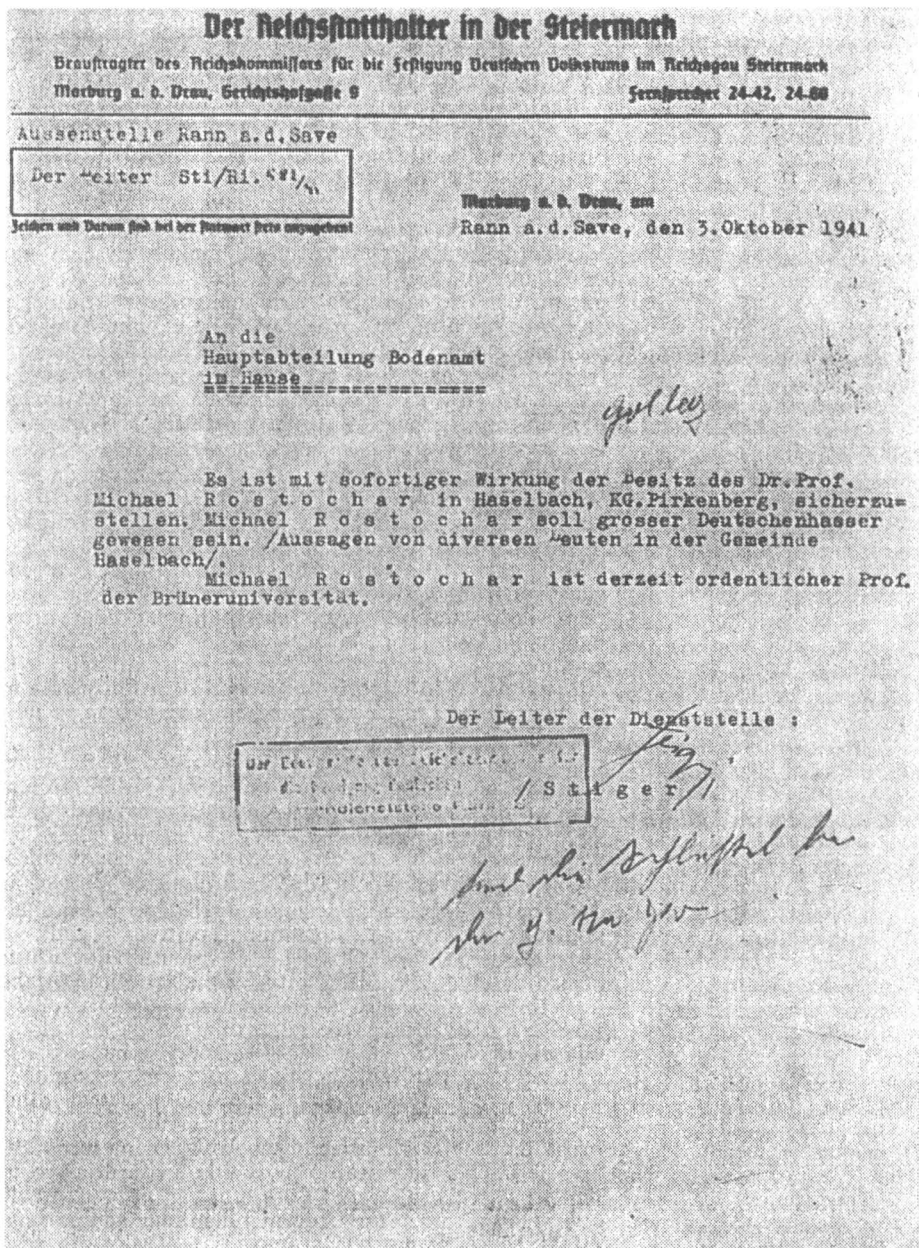
Uzavření všech českých vysokých škol nacistickými okupanty v tehdejším Protektorátu Böhmen–Mähren (1939–45) znamenalo tvrdý zásah také do činnosti rozvíjejícího se Psychologického ústavu a do životních osudů jeho členů. Jen díky včasnému varování profesora Jana Uhra, se mohl prof. Rostohar na podzim 1942 útekem do své vlasti zachránit před zatčením gestapem. Jeho majetek byl po německé okupaci zabaven, jak o tom svědčí následující dokument na obr. 10 (Jan Uher byl zatčen zanedlouho po té a zahynul v koncentračním táboře). Teprve v létě r. 1945 se Rostohar vrátil ze Slovinska s partyzánskou čepicí na hlavě⁴.

Život na fakultě a v psychologickém ústavu se mezitím restituoval hned v jarním trimestru 1945, v dělné spolupráci učitelů a studentů, z nichž někteří čekali několik let na otevření vysokých škol, mnozí byli v pracovním nasazení během nacistického režimu. Po komunistickém puči v únoru 1948 se lidské vztahy na fakultě začaly měnit. Někteří z Rostoharových žáků emigrovali, další byli v roce 1949 při prověrkách vyloučeni ze studia (na základě verdiktu studentské komise tvořené čerstvými straníky). K jeho přátelům na fakultě patřil prof. Havránek, prof. Trávníček, který mu zajišťoval korektury publikací a prof. Uher. Vylučovalo se z politických a náboženských důvodů, jeden student byl vyloučen pro „západnické“ téma své disertace, užívající Rorschachova testu. Titova ulice, po níž přicházel prof. Rostohar na fakultu, byla přejmenována na ulici Gorkého. Rostohar sám, když v r. 1948 odmítl připojit se k usnesení komunistické internacionály proti Titově Jugoslávii, byl přesunut na vedlejší kolej jako honorární profesor Vysoké školy sociální, podobně jako sociolog prof. I.A. Bláha. V následujícím období chyběla brněnské psychologii Rostoharova pevná ruka. Další proměny psychologie na filozofické fakultě byly předznamenány taktikou „abychom nenarazili“. To už byl troud bohatýrského působení M. Rostohara. Když pak opět navštívil v r. 1957 Brno, vyjádřil sice potěšení, že se mohl setkat se svými někdejšími spolupracovníky a žáky, ale nepochybně zachytil atmosféru té doby.

2 TGM navštívil výstavu světové kultury a zúčastnil se slavnostního položení základního kamene právnické fakulty Masarykovy univerzity.

3 V univerzitním archivu ani v archivu prezidentské kanceláře není o této návštěvě záznam.

4 Dopis, který adresoval do své schovance Slávce alias Boženě (jak si ji pojmenoval) a který se dostal do jejích rukou složitými cestami, byl prvním svědectvím o tom, že Rostohar zůstal naživu přes všechny nástrahy, které ho během těchto tří let a jeho partyzánské činnosti čekaly. V roce 1945 se dostal do německého zajetí, ale podařilo se mu uprchnout díky odvěze a odolnosti: přeplaval ve svých 67 letech ledovou řeku Sávu a tak se zachránil.

Fotokopija akta, s katerim je nemški okupator že 3. oktobra 1941 zaplenil dr. Mihaela Rostoharja vse premoženje

(Bylo to patrné z toho, koho pak vzkázal pozdravovat, když se ještě v r. 1964 setkal s autorem tohoto příspěvku na kongresu aplikované psychologie v Lublani. Hrdě tehdy také představoval svého 13letého syna.)

Obr. 11. Profesor Rostohar při své návštěvě Brna v r. 1957 se skupinou někdejších spolupracovníků a žáků: ne všichni jsou psychologové. Sedící zleva: Robert Konečný, Vilém Chmelař, Mihajlo Rostohar, Ludmila Kolářiková, první stojící zleva je mechanik Jaroslav Antl.

Rokem 1950 začíná ve Slovinsku třetí budovatelská etapa M. Rostohara. Tehdy 72letý, zakládá psychologický ústav na lublaňské univerzitě. Přednáší, vydává další učební texty, píše monografie, experimentálně zkoumá prožívání filmu u adolescentů ad. Za své zásluhy obdržel roku 1958 vysoké státní vyznamenání: řád I. stupně.

5. Mimofakultní činnost

Po příchodu do Brna se Rostohar zapojil především do činností Společnosti pro výzkumu dítěte. Po zemřelém prof. E. Babákovi v r. 1926 se stává předsedou této Společnosti a hybnou silou pedologických sjezdů. Jeden z jeho spolupracovníků na mnoha osvětových akcích, V. Komárek, ocenil při příležitosti Rostoharových šedesátin (Psychologie, IV, 4) jeho rozsáhlou, záslužnou činností a je přesvědčen, že psychologické zkoumání dětí je jeho nejmilejší prací,

kteřá je podložena láskou k dětem. Ocenil rovněž jeho organizační schopnosti a jeho družnost, „všechny sdružoval v práci i v družné zábavě po práci jarý, kamarádský dr. Rostohar“.

SPOLEČNOST PRO VÝZKUM DÍTĚTE A PÉČI O DÍTĚ
V BRNĚ.

**DRUHÝ ČESKÝ SJEZD
PRO VÝZKUM DÍTĚTE
V BRNĚ**

KONÁ SE

V ZEMSKÉ SNĚMOVNĚ (JOŠTOVA TŘÍDA)
VE DNECH 7., 8. A 9. ČERVNA 1924.

PROGRAM:

Sobota 7. června o 9. hod. dopoledne:

1. Zahájení.
2. Unív. prof. dr. Ed. Babák, Brno: Význam fyziologie ve výzkumu dítěte.*)
3. Unív. prof. dr. Míh. Rostohar, Brno: O metodách psychologického výzkumu dítěte.*)
4. Dr. V. Teyrovský, Brno: Psychický život zvířat se zřetelem k hlavním otázkám psychologie dětské.*)

Odpoledne v 15 hodin:

5. Uč. Jos. Šanda, Zbraslavice u Kutné Hory: Ze záznamů o vývoji dítěte do třetího roku.
6. Řed. J. Krumpholtz, Hlinsko pod Hostýnem: Třetí a čtvrtý rok mého dítěte.
7. Doc. dr. Smotlacha, Praha: Pudová snaha dítěte o příbytek.
8. Dr. J. Uher, Praha: Psychologické a fyziolog. základy kázně školní.
9. Uč. L. Pulkrábek, Brno: Průběh číselné řady v představě dětí.*)

*) Členové výzkumného ústavu Společnosti.

8. června 1924.

Sjezd pro výzkum dítěte.

První den sjezdu.

im - Brno 6. června.

Dnes o 9 hod. zahájen byl v zasedací síni bývalé zemské sněmovny v Brně druhý český sjezd pro výzkum dítěte, pořádaný Společností pro výzkum dítěte a péči o dítě v Brně, ze ústředních hostů o 200 přihlíže-
svých se poslouchá ze všech rovní republiky. Zvláště z řad učitelských všech kategorií škol. Sjezd zahájil předseda Společnosti prof. dr. Babák vzpomínkou na průkopnické dílo prof. dr. Čádky, na jehož smrti přetřeno-
činnost navázal práci před dvěma roky ko-
moný první sjezd. Praktickým výsledkem prvního sjezdu byl Společens-
ženy Výzkumný ústav a poradna, kol nichž sdružila se řada obětavých spolupracovníků, jimž věle děkuje. Předsedu sjezdu zvolen
jednomyslně prof. dr. Babák, místopředs-
dy prof. dr. Rostohar a předseda Ústředního
spolku učitelského odb. uč. Křivánek.

Poté přáli sjezdovému jednání zdoru za ministerstvo školství a bratislavský školský referát prof. Koloúšek, za ministerstvo zdravotnictví a léčebné výchovy dr. Veselý, za ministerstvo sociální péče instruktor Ši-
ha, za zemskou politickou správu dr. Vo-
ček, za zemskou školskou radu zemský inspek-
tor Komárek, za Českou zemskou péči o
mládež prof. dr. Křejič, za zemské učitel-
ství šibalský kopilán Mazel, za čs. Červený
kříž dr. Šmakal, za brněnský odbor Ústřed-
ního spolku středoškolních profesorů dr.
Zavřel, za Vmeu v Československu prof. dr.
Navrátil, za Čs. Obec učitelskou odb. učitel
Křivánek, za vědeckého komunistického uč.
Koštelník, který zvlášť zdůraznil, aby d-
slov přikročeno bylo u nás konečně ke sku-
kům, jako se šlo ve Vídni, kde pedopsych-
logický výzkum soustavně se již koná a na
jehož podkladě provádí se tak zvaná školská
reforma učičská, dále pozdravili sjezd za
Svaz učitelství státních škol menšinových ins-
Vošava, za Pedagogickou jednotu v Praze
prof. Kubálek, za Svaz čs. učitelů ma-
teřských škol st. Novotná, za Svaz čs. stu-
dentsiva pan Heidenreich, za Česobia
učitelů škol mateřských st. Jarníková, za
jednotu moravských učitelů odb. učitelka
Dokoupilová. Sjezdu dšila řada přem-
ných projevů z různých úřadů, spolků a insti-
tucí, v prvé řadě z kanceláře pana presidenta
republiky.

Po prostovech přednesl předseda Společ-
nosti pro výzkum dítěte prof. dr. Babák re-
ferát: «Význam fyziologie ve vý-
zkumu dítěte. Praví, že tento význam
není u nás dosti oceněn, ať už jako v
Anglii a Francii, protože naše pedagogie se
více vyvíjela pod vlivem německým. Bude
nutno vybrádniti fyziologu zvláštní místo v při-
pravovaných akademických učebních, kde musí
býti zastoupena odborníky. Pořádá pak před-
klad zvlášť fyziologie k pedagogii. Problémy pedo-
logické po stránce fyziologické počínají se
služem nízkých zděděných činitelů, t. zv. kon-
stituce, z níž vyvíjí se jedinec jako reakce této
zděděné normy na činitele vnějšího světa.
Nulno dále studovat životní úkony vyvíjejícího
se zádruku v těle, mužně, životní úkony novo-
rozenec, kojení i dalších údobí dětsví, zvláště
však údobí pohlaňního dospívání. Vedle jed-
notlivých oborů fyziologie výživy, dýchání,
oběhu krevního, vyměšování, svalstva a vůbec
těžnějších cviků, úkonů smyslových, ústředního
nervstva a ústrojí plodivých, obzvláště vý-
znamná je pro pedagoga fyziologie inte-
gračních prostředků organismu, proto-
že poruchy vývoje dítěte plynou hlavně z por-
uch těchto ucelovacích, sjeđnocovacích úkonů.
Konečně poukázal přednášitel na problémy
kolektivní výchovy dětí podle požadavků dané
společností a zvláště na problémy působené na
změnu generací postupných, kde novodobá bio-
logie dochází ku pravděpodobnosti, že změny,
po stránce psychofyziologické u individua zoh-
sobené, mohou se po listu míru přeneseti na
jeho potomstvo. Tím vzniká naděje, že práce
pedagogů v jedné generaci provedené, nemizí
a že ovoce její objeví se i v generacích bu-
doucích.

Druhý referát «O metodách psycho-
logického výzkumu dítěte» přednesl
prof. Masarykovy university dr. Mich. Rostohar.
Vvodem vložil, proč základní metody
psychologie všeobecné sebezpozorování nelze
použiti v pedagogii a proč základem může tu
býti jen metoda indirektní, pozorování psychi-
ckých výkonů dítěte, které mohou býti pak
předmětem psychologické analýsy. Hodnotil
poslední metodické návrhy ku psychologickému
výzkumu dětské inteligence, zvláště sbírku
metod, uvedených v knize Stern a Wieg-
manna, poukazuje na nesnadné vzniklé tím, že
pojem inteligence se často i u téhož autora
různě pojímá. Pojmá-li se inteligence jako
psychická dispozice, vlna, nadání, schopnost,
pak nemůže býti předmětem psychologického
výzkumu, protože nejsou to fakta daná naší
psychologické zkušeností. Má-li se státi inte-
ligence předmětem psychologického výzkumu,
musí býti pojmána jenom jako jedna výkonů
a určitých psychických funkcí, jež zahrnujeme
pod společný termín myšlení. Podstatou vý-
zkumu inteligence jest test, ale vedle testu
uplatňuje se víc a více metoda systematického
pozorování a sbírání jednotlivých posudků o
výkonech dětí, které zpracujeme podle tak zva-
né metody psychografické. Referent
rozebrá přednosti a vady těchto metod a do-
cházi k výsledku, že jedině testem nelze dosáti
dokonalého výzkumu, že předpokladem testu
musí býti psychologická analýza a no ní s-
testa, že metoda testů musí býti řízena vše-
obecnými psychologickými metodami soustav-
ného pozorování dětí, k čemuž nejlépe se hodí
psychologický vzdělaný vychovatel.

Po přednášce dra Rostohara roz-
předla se debata o účelnosti testů, v níž
zvláště poukázáno, jak metoda testová bez
psychanalýsy při výzkumu dítěte snadno
vede na scásek, že nulno cíti testy ověřit vě-
deckým zkoumáním projevů českého dítěte,

SPOLEČNOST
BRNĚNSKÝCH ELEKTRICKÝCH
POULIČNÍCH DRAH

TELEFON:
DOMÁCÍ ÚSTŘEDNA
ČÍSLO 4800, 4801, 4802
Neobtěžováno návštěvy přijímá se ve všední dny
mimo pondělí a sobotu od 9-11 hod.

BRNĚ dne 7. května 1923

Pan

Dr. M. Rostohar,
profesor Masarykovy University

v B r n ě.
Siračův ul.

číslo 3990
Čestnostě oskr.
Značka J./B.
Typ 20

Odvolaávající se zdr. na dosavadní jednání dovolu-
jeme si Vám oznámiti, že dle sjednané dohody dostaví se k Vám ve
čtvrtek dne 9. května t.r. o 9 hod. dopolední k psychotechn. zkouškám
tito uchazeči o místa řidičů mot. vozů:

Vrba Ondřej
Majdan Arnold
Smejkal Ludvík
Bárta Josef
Cebák Frant.

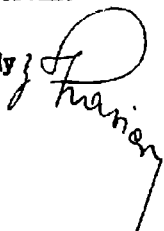
Šoupal Vojtěch
Lédvina Jan
Široký Vladimír
Matějíř Alois
Dlouhý Otakar.

Žádáme o lask. provedení zmíněných zkoušek a sdě-
lení nám výsledku.

Podotýkáme současně, že v sobotu, dne 11. května t.r.
dovolíme si k Vám vyslati dalších 10 uchazečů a příštího týdne opět
několik uchazečů.

Trváme

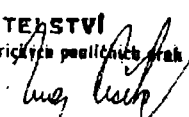
Předseda správní rady

v účtě veškeré :

ŘIDITELSTVÍ

Brněnské elektrické pouliční dráhy
ředitel

Z programu druhého českého sjezdu pro výzkum dítěte je patrné, že Rostohar se od začátku svého brněnského působení výrazně podílel na mezioborové spolupráci s učiteli, lékaři, přírodovědce, sociology. Na druhém českém sjezdu, který se konal 6. června 1924 v Brně přednesl (právě jmenovaný profesor) Rostohar zásadní referát „O metodách psychologického výzkumu dítěte“, v němž vystoupil s kritickými výhradami k testům a kladl důraz na „psychografickou metodu“ směřující ke komplexnímu zpracování všech dostupných údajů. Podrobný referát přinesly Lidové noviny, ročník 32, číslo 288. Důležitými akcemi, které Rostohar organizoval s příkladnou obětavostí, byly mezinárodní sjezdy: I. všeslovanský pedologický sjezd v Brně r. 1933 a II. všeslovanský pedologický sjezd v Lublani 1937. Sborníky příspěvků z těchto sjezdů jsou důležitým pramenem, který zachycuje rozsah problematiky ve výzkumu dítěte a v péči o dítě v meziválečném období, jakož i rozsah a formy mezioborové spolupráce v této oblasti.

Ze svědectví jednoho ze spolupracovníků, dr. Emila Pejhovského, který nastoupil do Baťových závodů ve Zlíně, vyplývá, že prof. Rostohar navštěvoval nejen školy, ale také průmyslové podniky. Dokladem o této spolupráci je – mimo jiné – žádost ředitelství brněnských elektrických pouličních drah o provedení „psychotechnických zkoušek“ řidičů a také vlastnoruční záznam Rostoharova psychologického vyšetření; z tohoto záznamu je patrné, že se zaměřoval na podrobnou analýzu vizuální a auditivní percepce.

6. Analýza Rostoharových dokumentů

Neúnavný experimentátor, M. Rostohar, se nyní stává subjektem našeho zkoumání jako autor odborných textů. Není to zcela neobvyklé. Například V. Tardy (1958) neváhal připojit ke své všestranné charakteristice prací F. Krejčího také analýzu jeho rukopisu. I když Rostoharův rukopis by byl nepochybně pozoruhodný z tohoto hlediska (srov. ukázkou na obr. 16), zmíníme pouze o tom, že ve svých konceptech, v nichž zpracovával údaje z literatury, užíval také německý těsnopis. Těsnopisné poznámky tužkou jsme nacházeli také v německých publikacích, které četl. Nám však jde o styl řeči v odborných pracích M. Rostohara. Styl řeči vědeckých prací je determinovaný osobnostními zvláštnostmi autora a formovaný kulturně–historicky i v závislosti na tématu a na zásadním teoretickém přístupu. V psychologických dokumentech se zrcadlí celé předivo těchto determinant. S tímto zaměřením jsme analyzovali *styl řeči* různých badatelů i umělců (srov. k tomu Švancarová, Švancara, 1972) a dospěli jsme k názoru, že je možné srovnávat zvláštnosti stylu odborného textu metodami, které byly původně vytvořeny pro psychologickou analýzu hovorové řeči.

Busemann (1952), který nejprve zkoumal řečové projevy mládeže, později také styl řeči zdravých i nemocných dospělých, zavedl pojem „*akční kvocient řeči*“, který je podílem akčních a kvalitativních odpovědí:

$$AQ = V / A ,$$

kde V značí absolutní počet sloves a A absolutní počet adjektiv. Této formule

Čís 15

Činnost pro nově řešeno poměry
práci

Vymazal Jaroslav

Více než 1000 normalis

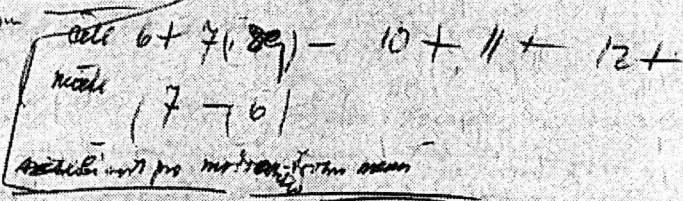
levostranná, 8 = 10 = většinou levý výhled
vzhledem k tomu, že nově řešeno poměry

střed, velký

lokální normalis

levý výhled

právní

vzhledem k tomu, že nově řešeno poměry

právní výhled

asociativní a) mechanická právní

b) biologická výhled

Reakce na to

Obr. 15. Rostoharův záznam o jednom z vyšetření uchazečů o místa řidičů tramvají v r. 1929.

jsme užili zejména s ohledem na srovnání výsledků s jinými autory. Je přesnější pracovat podle vzorce

$$AQ = V / V+A \cdot 100 .$$

Neubauer, na jehož práci navázala Schlismannová (1955, 1956), užívá zjednodušeného postupu pro vyjádření stylu řeči:

$$D = V - A ,$$

počítají se tedy diference mezi slovesy (s výjimkou pomocných) a atributivními adjektivy. Schlismannová vypracovala také postup sekvenční analýzy, umožňující vyjádřit trend stylu řeči. Její postup předpokládá výběr textů stejné délky. Považujeme za správnější vyjádřit trend běžných, různě dlouhých textů podle vzorce

$$k = V - A / n \cdot 100 ,$$

v němž *n* je rovno počtu slabik analyzovaného textu.

Zjištění *perseveračních tendencí* v řečovém projevu lze provést podle metody Ericha Mitteneckera, v níž se sleduje, jak často se opakuje slovo nebo kmenová slabika a jaký je interval mezi opakujícími se prvky. Tato metoda byla původně vypracována k účelům diferenciálně diagnostickým.

Ve vídeňském Psychologickém ústavu Holickeová (cit. podle Rohrchera, 1969) zkoumala 14 znaků řeči, mimo jiné také zmíněný AQ, a kladla si otázku, zda se znaky stylu řeči vážou na specifickou strukturu jazyka. Na základě analýzy německých, francouzských a maďarských textů dospěla k názoru, že v AQ se projevuje individualita autora nezávisle na tom, v jakém jazyku píše. Tento závěr je pro nás důležitý, neboť nám umožňuje srovnávat, *cum grano salis*, také odborné texty psané různými jazyky. V přednáškách i v textech se vždy projevilo, že Rostoharovou mateřštinou byla slovinština, jazykem jeho studijních let a vědeckých kontaktů převážně němčina. R. Konečný (1937) správně poukazuje na jazykovou čistotu Kratinových textů ve srovnání s texty Rostoharovými. Kromě rozdílů v mateřštině, je však třeba mít na mysli, že Kratina měl také erudici filologickou. Na druhé straně však víme, že Rostohar byl v mladých letech také literárně činný, jak o tom svědčí jedna z jeho básní, uveřejněná pod pseudonymem Borisov v časopise Slovan, měsíčník za književnost, umetnost in prosveto; leto V, 1906/07, stran 171:

SANJE

*Sanjali o dnech smo pomladnih nekdej,
o dnevich solnčnoveselih,
o gajih zelenih pod solnčnimi
poljubi lepo razcvetelih.*

*O cvetnih devojkah smo sanjali,
o grudih labudjebelih –
o sreči in nadah pod sladkimi
poljubi lepo razcvetelih ...*

*Molčijo otožni gaji sedaj,
v življenje se več ne zbudijo.
Le včasih, ko vrača pomlad se nazaj,
spomini še njih oživijo.*

Poezie života byla Rostoharovi celý život blízká. V literární činnosti sleduje otce dcera Ana z jeho posledního manželství (* Golek 1949), která vydala sbírku básní *Rekviem* (Krško, 1989).

NAPREDNA MISEL

ČASOPIS ZA NAPREDNO KULTURO

IZDAJA IN UREJA:

DR. MIHAJLO ROSTOHAR

Ne klonite pred praksi in glasnosti!

MCMXII.

2. 12. 1965

M. Rostohar

LETO: I.

ZVEZEK: 1.

Obr. 17. Titulní list časopisu, který mladý Rostohar redigoval, s břitkou glosou, kterou dodatečně připsal ve věku 87 roků.

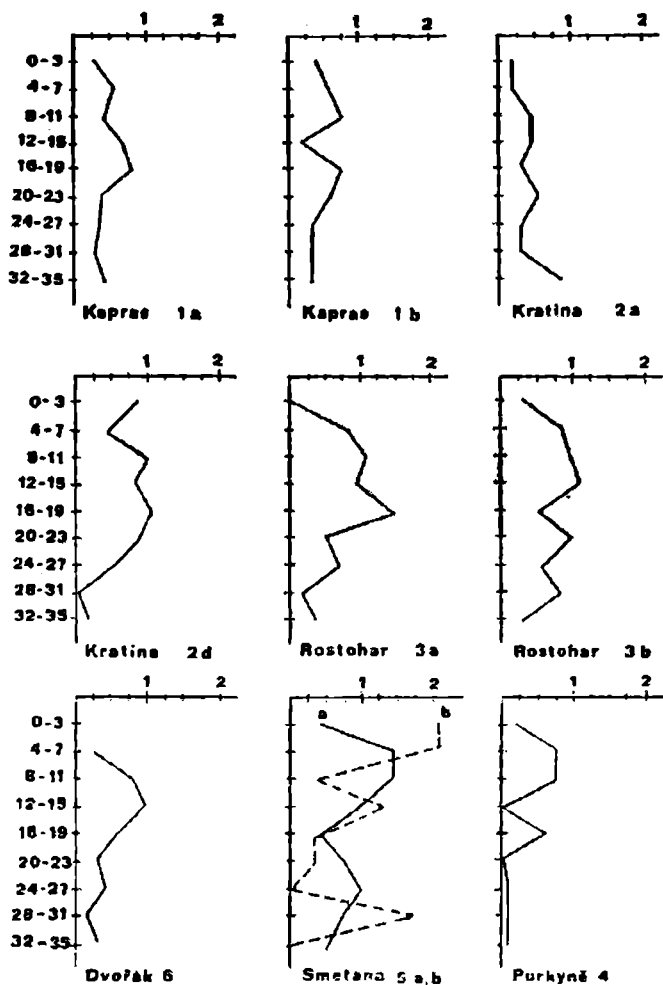
Předmětem naší analýzy však byly psychologické texty J. Kaprasa, M. Rostohara, F. Kratiny (všechny psané česky), německy psané práce G. Mendela a J. E. Purkyně. Mohli jsme konstatovat, že AQ textů Kaprase, Rostohara a Kratiny se liší jen v malé míře. Dále nás zajímá stabilita tohoto indikátoru a srovnání s dalšími charakteristikami vědeckých textů. O tom nám podává více informací následující tabulka uvádějící texty z různých časových úseků.

Tab. 1. Přehled výsledků analýzy odborných a osobních dokumentů českých autorů.

Č.	Autor	Název práce	Rok publikace	Druh	Počet slabik	Akční V/A	Kvocient V/A+V.100	D V-A	TTR	Perseverace W/D	S/D
1a	J. Kapras (1847-1931)	Počátky myšlení	1883	odb. text	1091	0,74	43	-20		0,25	0,53
1b		Výchova bez- a protivadná	1899	popul.	1026	1,45	59	+19		0,26	0,38
2a	F. Kratina	Eidetická vložka	1930	odb.	977	0,89	47	-6		0,17	0,39
2b		Studie z tvarové psychologie	1932	odb.	796	0,97	49	-1			
2c		Psychoanalýza a škola	1934	odb.	1061	0,88	47	-7			
2d		Osobnost	1944	odb.	1008	0,92	48	-4	0,50	0,43	0,88
3a	M. Rostohar	Struktura v du- ševním životě	1935	odb.	967	0,74	43	-15		0,44	0,67
3b		Psychické celosti	1937	odb.	972	0,74	43	-16		0,36	0,69
4	J. E. Purkyně (1787-1869)	F. Palackému	1837	dopis	1056	1,38	58	+21		0,22	0,42
5	B. Smetana (1824-1884)	J. Jiránkovi	1878	dopis	941	3,75	79	+55	0,54	0,50	0,60
6	A. Dvořák (1841-1904)	A. Gölblovi	1899	dopis	766	2,59	72	+35	0,52	0,22	0,29

(Švancarová – Švancara, 1972)

Vidíme, že v psychologických textech F. Kratiny a M. Rostohara je AQ značně stabilní; nemění se podstatně v závislosti na tématu odborné publikace a u Kratiny ani v časovém rozpětí čtrnácti let. Kratina nevybočuje z rámce ustáleného stylu vědeckého sdělení ani v textu, v němž zaujímá kritické stanovisko, jak je tomu v článku o Psychoanalýze a škole. Kapras píše odborné stati ve stylu kvalitativním, ale popularizující pojednání má zřetelné rysy akčního stylu. Kratinovy práce jsou psány stylem referujícím až mírně kvalitativním, poněkud vyšší podíl kvalitativních složek nacházíme u Rostohara. U těchto dvou autorů jsme sledovali častější opakování slov klíčových pro celostní psychologii, k níž se oba hlásili – byť s určitými rozdíly v pojetí. Při užití Mitteneckerovy metody (obr. 18) zjišťujeme jak u Rostohara tak u Kratiny vyšší procento opakování slov v jednotlivých sledovaných intervalech textu; jsou to ovšem odborné termíny.

Obr. 18. Mitteneckerovy indikátory perseverace v písemnostech vědeckých osobností

Pro srovnání: Nejstrmější trend, odpovídající výrazně akčnímu stylu, reprezentují v našem výboru dopisy B. Smetany a A. Dvořáka. Purkyňův dopis Palackému, týkající se kulturních problémů té doby v Čechách, má zřetelně menší převahu akčních složek než zmíněné dopisy skladatelů. Srovnáme-li v tabulce I všechny uvedené AQ, vidíme, že odborné práce M. Rostohara se vyznačují stabilitou ve stylu vědeckého jazyka.

7. Rostoharova brněnská psychologická škola

Jestliže lze vůbec hovořit o nějaké české psychologické škole, pak z této úvahy vyjde patrně na prvním místě Rostoharova, která se utvářela v Brně v mezi-

válečném období a krátce po druhé světové válce. Byly k tomu potřebné předpoklady? Několik dobrých předpokladů: zralá vědecká osobnost s originálním celostním pojetím subjektivní skutečnosti, výzkumné specifikum – aktuální geneze psychických procesů, vlastní experimentální metodologie; zahrnovala jak laboratorní pokusy tak i sociálně psychologické experimenty.

Obr. 20. Nejstarší spolupracovníci M. Rostohara, prof. V. Chmelař a prof. R. Konečný, po odchodu z fakulty v Psychologické laboratoři ČSAV v Brně 1973.

Rostoharova brněnská psychologická škola:

Mihajlo Rostohar
Vilém Chmelař
Ferdinand Kratina
Robert Konečný
Ludmila Kolářiková
Emil Pejhovský

...

Josef Burjanek
Jan Uher
Jan Vaněk
Václav Komárek
Ladislav Kempný

Přes určité názorové rozdíly týkající se zejména pojetí tvaru a celosti u Rostoharových spolupracovníků, vesměs vyhraněných vědeckých osobností (Ferdinand Kratina, Vilém Chmelař, Robert Konečný, Ludmila Kolářiková, Jan Uher (profesor pedagogiky a pedagogický psycholog), Emil Pejhovský, Jan Vaněk, Josef Burjanek a další) se všichni podíleli na obsahu časopisu *Psychologie*, kterou Rostohar v Brně založil a redigoval od r. 1935–1949 (s přerušením v letech 1944–45). Je třeba poznamenat, že na honoráře nebyly tehdy prostředky. V této době to byl jediný reprezentativní psychologický časopis v tehdejší Československu. Nejlepším dokladem šíře tematiky, kterou řešil Rostohar a okruh jeho obětavých spolupracovníků, je zvláštní číslo časopisu *Psychologie* IV,4, k počtě jeho šedesátin.

PSYCHOLOGIE

ČASOPIS PRO TEORETICKOU A UŽITOU PSYCHOLOGII

ROČNÍK III.

1937

ČÍSLO 2-3.

Rediguje Mihajlo Rostohar
s redakčním kruhem

OBSAH:

In memoriam T. G. Masaryka.

✓ M. Rostohar: *Vnímání a poznávání plamen v indirektním vidění.*

✓ V. Chmelář: *Vnímání tvarů v nepřímém vidění.*

Zpráva o II. všeslovanském sjezdu pro výzkum dítěte v Lublani.

Nakladem Sdružených pedagogických korporací v Brně
Tiskem knihtiskárny Pokorný a spol. v Brně, Pekařská ul. 1

LITERATURA

- Babák, E. (1924). *Tělověda I, II*. Praha: J. Laichter.
- Babák, E. (1927). *Předmluva k překladu publikace H. Bergsona Duše a tělo*. Praha: A. Hynek.
- Bravený, P. (1993). Český fyziolog Edward Babák (1873–1926). In *Brněnská věda a umění mezi-válečného období (1918–1939) v evropském kontextu*, 250–252. Brno: MU.
- Brožek, J., Hoskovec, J. (1993). K historii předmětu a pojmu objektivní psychologie. *Československá psychologie*, XXXVII, 2, 161–163.
- Burjanek, J. (1938). Publikace Mihajla Rostohara do roku 1938. *Psychologie* 4, 4, 425–432.
- Fischer, J. L. (red.) (1921). *Cyklus přednášek o lidské duši*. Praha: B. Kočí.
- Chmelař, V. (1938). Rostoharovy psychologické názory. *Psychologie*, IV, 4, 114–167.
- Chmelař, V. (1938). Vývoj představy děje z optických dojmů. *Psychologie (Časopis pro teoretickou a užitou psychologii)*, 4, 4, 191–266.
- Chmelař, V. (1949). Rostoharovo psychologické dílo. *Psychologie*, XII, 3–5, 89–105.
- Chmelař, V. (1968). Vznik psychologického ústavu v Brně a jeho význam pro rozvoj československé psychologie. *Sborník prací FFBU*, I, 97.
- Kempný, L. (1938). Příspěvek k psychologii prostituce. *Psychologie*, IV, 4, 365–386.
- Kolářiková, L. (1933). Vývoj představy z názoru u dívek školního věku. Pátý sjezd (slovanský) pro výzkum dítěte v Brně, 274–279.
- Kolářiková, L. (1949). K teorii vrstev. *Psychologie*, XII, 3–5, 120–136.
- Konečný, R. (1949). Subjekt reálný a subjekt mezný. 113–119.
- Konečný, R. (1949). Psychologická analýsa výsledků individuální a kolektivní práce. *Psychologie*. XII, 3–5, 222–232.
- Lidové noviny 8. 6. 1924.
- Mareš, F. (1926). *Fysiologická psychologie. Část I. Základy, subjekt, city, snahy*. Praha: ČLK.
- Müller-Freienfels, R. (1937). *Psychologie přítomnosti. Překlad a doslov R. Konečný*. Praha: J. Laichter.
- Pečjak, V. (1982). Poskus zgodovine psihologije na Slovenskem. *Zgodovinski časopis*. 36. 1–2, 85–94.
- Plocek, K. (1966). Psychologický úděl Roberta Konečného. In: Osecká, L., Smékal, V. (edit.) (1966). *Sborník k 60. výročí časopisu psychologie*. Brno: Psychologický ústav AV ČR.
- Rostohar, M. (1906). *Ueber Hypothesen und ihre erkenntnistheoretische Bedeutung*. Wien: Universität, Nr. 2119. Rukopis disertační práce.
- Rostohar, M. (1914). Experimentální zkoumání o reprodukci barevných kvalit. *Biologické listy* 3, 1, 29–139, 214–225. *Lékařské rozhledy* 21,3, 321–331, 406–416.
- Rostohar, M. (1927). Babák psycholog. In *Památce Edwarda Babáka*. Brno: Společnost pro výzkum dítěte a péči o dítě, 25–54.
- Rostohar, M. (1928). *Studie z vývojové psychologie I*. Brno: Spisy FF MU.
- Rostohar, M. (1937). O psychologické pojetí představy. *Psychologie*, III, 3,1, 1–16.
- Rostohar, M. (1944/46). Pojetí vývojové psychologie. *Psychologie*, IX, 3–4, 71–98.
- Rostohar, M. (asi 1947). *Obecná psychologie. Cyklostylovaný záznam přednášek na FF MU*.
- Rostohar, M. (1950). *Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti*. Brno: Společnost pedagogického musea. (Zde jsou další odkazy na práce Brněnské psychologické školy.)
- Smékal, V. (1996). Robert Konečný – osobnost a dílo. In: Osecká, L., Smékal, V. (edit.) (1966). *Sborník k 60. výročí časopisu psychologie*. Brno: Psychologický ústav AV ČR.

- Švancara, J. (1991). Historické perspektivy brněnské psychologie. Sborník prací FF BU, I 25, 7–22.
- Švancara, J. (1991a). Mihajlo Rostohar – tradice brněnské školy. Československá psychologie, 35, 2, 168–170.
- Švancara, J. (1993). Geneze systémů empirické psychologie. Brno: FF MU.
- Švancara, J. (1993). Problém geneze představy v pracích brněnské psychologické školy. In Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu, 22–24. Brno: MU.
- Švancara, J. (1995). Anticipace „mentální reprezentace“ v pracích brněnské psychologické školy. Sborník prací FFBU, I, 29, 19–23.
- Švancara, J. (1996). Mihajlo Rostohar – badatel a učitel. In L. Osecká, V. Smékal (edit.), Sborník k 60. výročí časopisu Psychologie. Brno, 41–49.
- Švancara, J. (1998). Vilém Chmelář (1892–1988). Universitas, 2, 36–37.
- Švancara, J. (1998). Ferdinand Kratina. Mihajlo Rostohar. (Šifra jř). In J. Gabriel (red.) Slovník českých filozofů. Brno: MU.
- Švancarová, L., Švancara, J. (1972). Psychologická analýza písemných projevů historických osobností. Čs. psychologie, XVI, 4–5, 349–362.
- Uher, J. (1939). Středoškolský student a jeho svět. Praha: Prof. nakladatelství.
- Vaněk, J. (1937). Studie o dětském myšlení. Brno: ÚSJU.
- Vaněk, J. (1939). Psychologické základy nové české a slovenské pedagogiky. Brno: ÚSJU.
- Viewegh, J. (1996). Psychologický úděl Roberta Konečného. In L. Osecká, V. Smékal. (edit.). Sborník k 60. výročí časopisu psychologie. Brno: Psychologický ústav AV ČR.

ČTVRT STOLETÍ PEDAGOGICKÉ, BADATELSKÉ A ORGANIZAČNÍ ČINNOSTI M. ROSTOHARA V BRNĚ, 1923–1949

Souhrn

Příspěvek se zaměřuje na tyto oblasti Rostoharova působení: 1. Cesta k založení Psychologického ústavu na Masarykově universitě v Brně. 2. Témata a styl badatelské činnosti. 3. Učitelské působení. 4. Rostoharova Brněnská psychologická škola. K těmto oblastem se váže také fotografická dokumentace.

M. Rostohar již před první světovou válkou začal budovat ve Fyziologickém ústavu LF UK u prof. F. Mareše soukromou experimentálně psychologickou laboratoř, kterou 1924 přemístil do Brna. 1923 byla jeho *venia docendi* převedena z UK v Praze na MU v Brně, kde působil nejprve jako docent, od 1924 (podobně jako kdysi W. Wundt) nejprve jako mimofádný profesor systematické filozofie. 1931 byl jmenován prvním profesorem psychologie na FF MU. Mezitím již 1926 prosadil zřízení Psychologického ústavu (díky podpoře tehdejšího rektora ě. Babáka). S přerušenním válečných let vedl ústav do 1948; 1934–35 byl děkanem fakulty. Po svém emeritování 1948 ještě asi rok učil a zastával rovněž funkci rektora na tehdy zřízené Vysoké škole sociální v Brně, krátce na to zrušené. Z politických důvodů se 1950 již do Brna nevrátil.

V Brně mohl Rostohar plně rozvinout svou badatelskou, organizační a pedagogickou činnost. Jeho základní teoretická východiska, metodologii a výsledky vztahující se ke zkoumání vizuálních představ reprezentuje již kniha *Studie z vývojové psychologie I (1928)*. Ve své poslední brněnské publikaci, věnované památce ě. Babáka, *Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti (1950)*, podává své vyhraněné pojetí obecné psychologie. Tyto dvě knihy představují diapazon jeho bohaté publikační činnosti v Brně. V tomto časovém rozpětí (1928–50) můžeme sledovat krystaliza-

ci jeho názorů a rovněž relativní stabilitu jeho stanovisek. Ještě výrazněji lze sledovat jeho teoretickou koncepci i kritické, nezřídka polemické konfrontace s odlišnými názory v Rostoharových článcích, které vycházely zejména v časopise *Psychologie*, který 1935 v Brně založil a redigoval (s přerušením válečných let) do roku 1949. Nově se etabloující marxistickou lobby iritoval již titul jeho knihy z r. 1950.

V duchu své celoživotní celostní a experimentální orientace i snahy po široké mezioborové spolupráci (filozofie, pedagogika, sociologie, jazykověda ad.) Rostohar vtiskl pevný řád všem činnostem Psychologického ústavu FF MU, jehož tehdejší přístrojové vybavení odpovídalo mezinárodnímu standardu. – Lze oprávněně hovořit o Brněnské psychologické škole, kterou tvořili jednak členové ústavu, jednak širší okruh spolupracovníků prvního českého odborného časopisu *Psychologie*: Vilém Chmelař, Ferdinand Kratina, Robert Konečný, Ludmila Kolářiková, Emil Pejchovský; do širšího kruhu spolupracovníků patřili Josef Burjanek, Karel Černocký, Ludvík Kempný, pedagogové Jan Uher, Jan Vaněk, Václav Komárek ad. – V perspektivách své činnosti Psychologický ústav FF MU navazuje na nosné tradice Rostoharovy celostní a experimentální psychologie.

A QUARTER OF A CENTURY OF M. ROSTOHAR'S RESEARCH, EDUCATIONAL, AND ORGANIZING ACTIVITIES IN BRNO, 1923–1949

Abstract

The paper focuses on the following domains of Rostohar's activities: 1. His work towards founding the Department of Psychology at Masaryk University of Brno; 2. Research topics and style; 3. Educational activities; 4. Rostohar's Brno school of psychology. These domains are covered by photographic documentation, too.

Already before WWI M. Rostohar started building a private laboratory of experimental psychology as part of the Institute of Physiology of the Medical faculty of Charles University, then headed by professor F. Mareš, which he moved to Brno in 1924. In 1923 his *venia docendi* was transferred from Prague Charles University to Masaryk University of Brno where he was first a docent and since 1924 (as W. Wundt used to be) an associate professor of systemic philosophy. In 1931 he was appointed the first professor of psychology at the Faculty of Arts of Masaryk University. In the meantime he already in 1926 (thanks to the support of the then rector E. Babák) pushed through the founding of the Department of Psychology. With an intermission during the war years he lead the department till 1948; from 1934 to 1935 holding the position of the dean of the faculty. After his becoming professor emeritus 1948 he went on teaching for one year and also held the position of the rector of the then established School of Social Studies in Brno, which was abolished shortly after.

In Brno Rostohar was able to fully engage in his research, organization and educational activities. His basic theoretical points of departure, methodology and results of his research of visual images can be found in *Studies in Developmental Psychology I (1928)*. His last Brno book, dedicated to the late E. Babák, *Psychology as a Science of Subjective Reality (1950)*, represents his clear-cut approach to general psychology. The two books together present the diapason of his plentiful publication activities during his Brno period. Within this time span (1928–1950) we can trace the process of crystallization of his views as well as observe the relative constancy of his

opinions. Even more pronounced is his theoretical conception as well as critical, at times even polemic confrontations with others' different opinions traceable in Rostohar's articles appearing especially in the *Psychology* journal which he founded in Brno in 1935 and edited (with the war years intermission) till 1949. The title of his book of 1950 was enough to irritate the newly established Marxist lobby.

In agreement with his lifelong holistic and experimental conviction and efforts to achieve wide interdisciplinary cooperation (philosophy, pedagogy, sociology, linguistics etc.), Rostohar stamped with firm order all activities of the Department of Psychology of the Faculty of Arts of Masaryk University whose laboratory equipment then corresponded to world standards. We have the full right to speak of the Brno school of psychology represented by the department staff on the one hand (Vilém Chmelař, Ferdinand Kratina, Robert Konečný, Ludmila Kolářková, Emil Pejhovský) and by a wider circle of contributors to the first Czech specialized journal *Psychology*: Josef Burjanek, Karel Černocký, Ludvík Kempný, pedagogues Jan Uher, Jan Vaněk, Václav Komárek et al. The present Department of Psychology of the Faculty of Arts in the perspectives of its activities follows the fruitful tradition of Rostohar's integrate and experimental psychology.

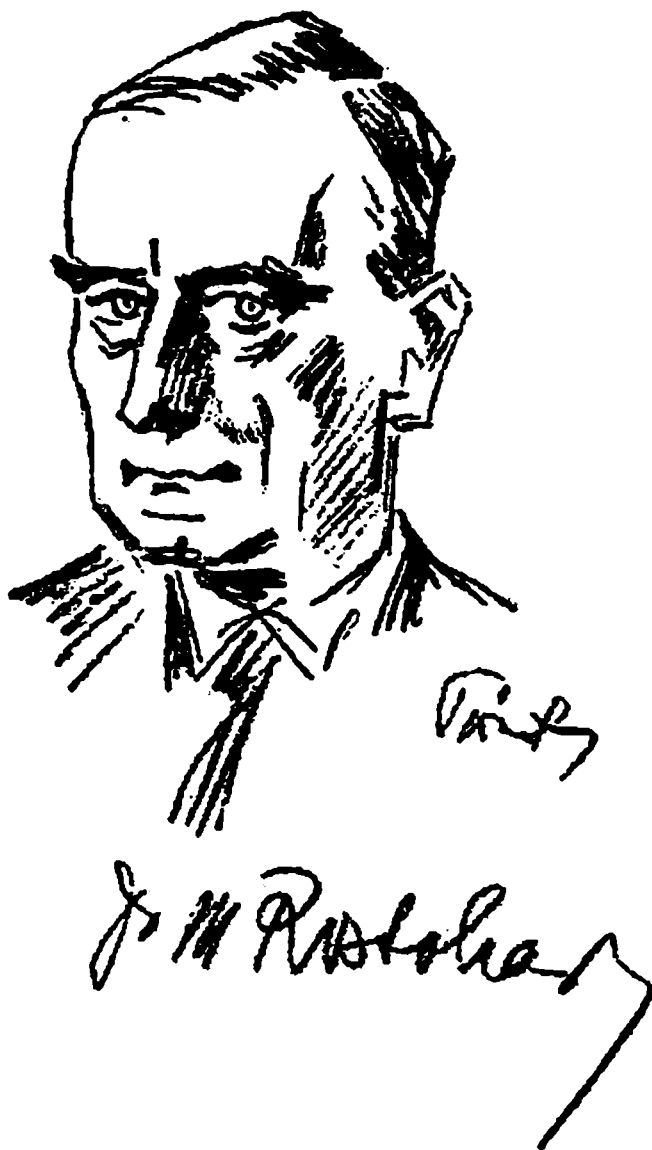
WISSENSCHAFTLICHE, PÄDAGOGISCHE UND ORGANISATORISCHE TÄTIGKEIT VON MIHAJLO ROSTOHAR IN BRNO (BRÜNN) 1923–1949

Zusammenfassung

Mihajlo Rostohar, geboren in Brege, in der Nähe von Ljubljana 1878, studierte Naturwissenschaft, Philosophie und experimentelle Psychologie an der Universität Wien und Graz und promovierte 1906 in Wien. Nach einem Studienaufenthalt in Leipzig bei W. Wundt, schuf er 1911 in Prag sein eigenes experimentalpsychologisches Laboratorium.

Im Jahre 1926 gründete er das Institut für Psychologie an der Masaryk Universität in Brno (Brünn). Im Jahre 1934 wurde er zum Dekan der Philosophischen Fakultät gewählt. Seit 1935 redigierte er die erste tschechische fachpsychologische Zeitschrift (*Psychologie*). Sein Institut war mit Apparaturen ausgestattet, die dem guten Niveau europäischen psychologischen Laboratorien jener Zeit gleichgestellt werden konnten. Nach dem Jahre 1949 blieb er aus politischen Gründen in Slowenien und gründete das Psychologische Institut an der Universität in Ljubljana, wo er noch mehrere Jahre tätig war. Er starb in seiner Heimatland in Golek 1966.

Kernbegriffe: Synästhesien, Aktualgenese der Vorstellung, eigene Gestalttheorie, subjektive Wirklichkeit, Experiment, generative Grammatik, Brüner Psychologische Schule. Hauptwerke: Entwicklungspsychologische Studien I. (tschechisch, Brno, 1928), Psychologie als Wissenschaft von der subjektiven Wirklichkeit (tschechisch, Brno, 1950). Hrsg. der Zeitschrift *Psychologie* (Brno) 1935–1949.

Obr. 21. Slovinský grafik vystihl Rostoharovu image